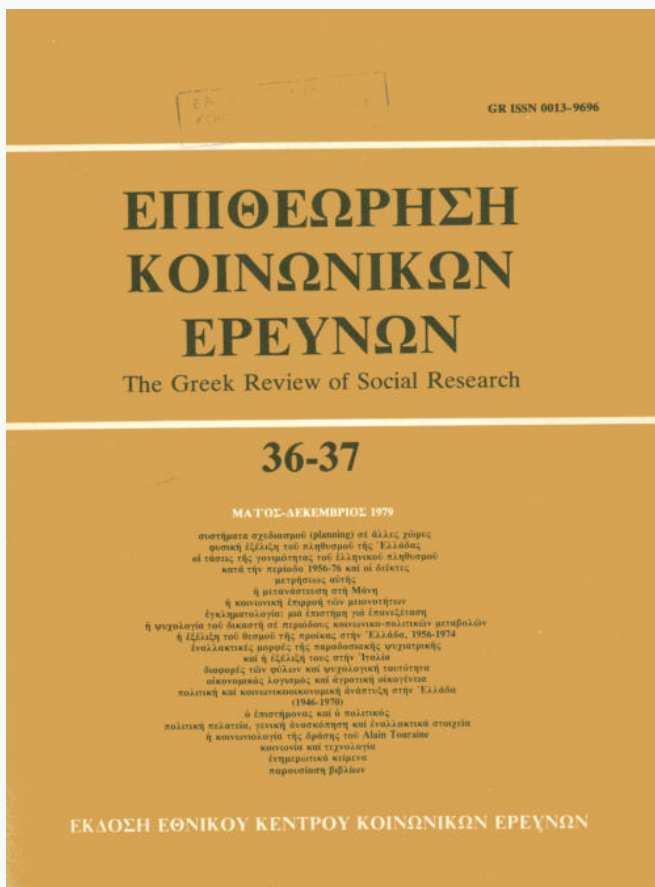

The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Εγκληματολογία: Μια επιστήμη για επανεξέταση

Λούλα Θανοπούλου-Σιγάλα

doi: [10.12681/grsr.458](https://doi.org/10.12681/grsr.458)

Copyright © 1979, Λούλα Θανοπούλου-Σιγάλα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Θανοπούλου-Σιγάλα Λ. (1979). Εγκληματολογία: Μια επιστήμη για επανεξέταση. *The Greek Review of Social Research*, 36, 300–316. <https://doi.org/10.12681/grsr.458>

έγκληματολογία: μιά έπιστήμη γιά έπανεξέταση

τῆς
Λούλας Θανοπούλου-Σιγάλα
Δικηγόρου

Ἡ συμμετοχή σ' ἓνα συνέδριο έγκληματολογίας¹ μπορεί νά αποτελέσει μιά ευκαιρία γιά νά θέσει κανείς ξανά όρισμένα έρωτήματα σχετικά μέ τήν έπιστήμη, τό άντικείμενό της καί τήν κοινωνική της άποστολή.

Ἡ έμμονή στήν παραγοντική προσέγγιση τοῦ έγκληματικού φαινομένου, ἡ ύποβάθμιση τοῦ ύποκειμένου τῆς έγκληματικῆς πράξης σέ μιά πραγματικότητα «διαφορετική» άπό τήν κανονική, ἡ έλλειψη κάθε άναφορᾶς στίς κοινωνικές δομές πού προκαλοῦν τήν έγκληματικότητα, δέν εἶναι παρά μερικά μόνο έρεθίσματα, άρνητικά κατά τή γνώμη μου, πού άναφέρονται στό χῶρο τῆς μελέτης τοῦ έγκληματικού φαινομένου.

Ὁ ευρύτερος κοινωνικός χῶρος μέ τή δραματοποίηση τοῦ λόγου πάνω στήν έγκληματικότητα καί τήν άνάπτυξη τῆς «έγκληματολογίας τοῦ κοινού αἰσθήματος», άποτελεῖ ένα πολύ πιά γόνιμο σέ άρνητικά έρεθίσματα πεδίο, κι αυτό έχει μιά ιδιαίτερη σημασία πού δέν πρέπει νά άγνοεῖται άπό τό μελετητή.

Ζοῦμε σέ μιά έποχή όπου ἡ έγκληματικότητα έχει γίνει «τυπικό θέμα». Ἀπ' τά πρώτα φύλλα τῶν έφημερίδων ὡς τοῦς λόγους τῶν δημοσίων άνδρῶν, οἱ γενικεύσεις, οἱ άφορισμοί, ἡ δημιουργία τῶν έντυπώσεων, διαμορφώνουν τό δημόσιο αἶσθημα σχετικά μέ τό φαινόμενο καί ένισχύουν τήν άνασφάλεια καί τό φόβο τῶν πολιτῶν. Αυτό έχει σάν συνέπεια τό αίτημα γιά έπιτακτικότερη καταστολή στό όνομα τῆς Δικαιοσύνης.

Παντοῦ οἱ σφυγμομετρήσεις τῆς κοινῆς γνώμης φέρνουν σέ φῶς αυτό τό παιχνίδι τῶν σχέσεων άνάμεσα στό αἶσθημα τῆς άνασφάλειας—έτσι πῶς μετατρέπεται σέ σκεπτικισμό άπέναντι στοῦς θεσμούς πού λειτουργοῦν στό χῶρο τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης—καί στή σκλήρυνση τῆς στάσης τοῦ Συστήματος άπέναντι στήν έγκληματικότητα. Ἔτσι, ἡ ὄλο καί μεγαλύτερη άστυνόμευση τῶν πολιτῶν σέ κάθε πτυχή τῆς ιδιωτικῆς τους ζωῆς, ἡ διαρκῶς αὔξανόμενη τυποποίηση συμπεριφορῶν σάν «έγκληματικῶν», έμφανίζονται σάν άπαίτηση μιάς κοινωνίας πού αἰσθάνεται ὅτι άπειλεῖται. Καί ἡ Ἐξουσία, πότε έπιστρατεύοντας καί πότε έκμεταλλευόμενη τό ὄπλο τῆς δραματοποίησης τῆς έγκληματικότητας, καταφέρνει, μέσα άπό τή διαδικασία τῆς ευαίσθητοποίησης τῶν πολιτῶν στό θέμα τῆς άσφάλειας καί τῆς τάξης, νά δημιουργεῖ κοινό τόπο άναφορᾶς προσώπων διαφορετικῶν ὡς πρὸς τήν κοινωνική τους προέλευση, καί νά μεταθέτει τό ένδιαφέρον άπό θέματα πιά καυτά σέ θέματα πού ά-

1. Πρόκειται γιά τό 1ο Μεσογειακό Συνέδριο Νεανικῆς Ἐγκληματικότητας πού έγινε στό Κολιμπάρι Χανίων άπό 24-26 Μαΐου 1979.

ποτελούν τό Light Motive τής εξουσίας. Ἡ ἀνεργία, ὁ πληθωρισμός, ἡ γενικότερη κρίση τῶν συστημάτων, ἀποτελοῦν ἀπλά φαντάσματα μπροστά στό «λύκο» τής ἐγκληματικότητας.

Ὅλ' αὐτά, ἐρεθίσματα πού ἀντιβῆναι σέ κάθε «πολιτικό» ἄνθρωπο, ἀποκοτῶν ἰδιαίτερη σημασία καί σοβαρότητα, ὅταν «δέκτης» εἶναι ἐκεῖνος πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἐγκληματολογία καί τό ἀντικείμενό της. Οἱ «ψευδοπροφάνειες» τοῦ κοινῶ ἀισθηματος πού ἐπέτρεπαν στόν καθένα νά ἀποφαίνεται ἀπό θέση εἰδικῆ στό θέμα, καί πάνω στίς ὁποῖες στήριξε ἡ ἐπιστήμη τήν «ἰδιατερότητα» τοῦ ἀντικειμένου της καί τήν «ἀνθρωπιστική» ἀποστολή της, δημιουργοῦν ἕνα ἐπιστημονικό καί ἠθικό χρέος στό σημερινό μελετητή τοῦ χώρου:

- (I) νά τοποθετήσει τήν ἐπιστήμη στό ἱστορικό πλαίσιο πού γεννήθηκε καί ἀναπτύχθηκε,
- (II) νά δεῖ στό φῶς τῶν ἱστορικῶν, κοινωνικῶν καί πολιτικῶν σκοπιμοτήτων τή διαμόρφωσή της σέ σύστημα γνώσης,
- (III) νά δημιουργήσει, μέσα ἀπ' τή συνειδητοποίηση τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀντικειμένου τής ἐπιστήμης, ὀρισμένες προσβάσεις ἕνα ἕλιος πού θά ἔδδαν στήν ἐγκληματολογία ἕνα καινούργιο ἀντικείμενο ἀποκαθιστώντας τήν παράλληλα σάν αὐτόνομο σύστημα γνώσης στόν εὐρύτερο κοινωνικό καί πολιτικό χώρο.

I. προσπάθεια ἱστορικής τοποθέτησης

A. Ἐγκληματολογία καί ἱστορικός χώρος τοῦ XIX αἰῶνα (τό ἱστορικό πλαίσιο)

Πρῶτα ἀπ' ὅλα, ποιό εἶναι τό ἱστορικό πλαίσιο μέσα στό ὁποῖο γεννήθηκε καί ἀναπτύχθηκε ἡ ἐγκληματολογία. Ἡ ἱστορία της, ὅπως καί τῶν ἄλλων ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν, δέν εἶναι παλιά. Στήν πραγματικότητα, συμπίπτει μέ τήν ἐδραίωση τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ καπιταλισμοῦ, τό 19ο αἰῶνα. Κι ἄν προτείνουμε ἐδῶ μιά ἱστορική προσέγγιση τής ἐγκληματολογικῆς γνώσης καί πράξης, δέν εἶναι ἀπ' τή φιλόδοξη πρόθεση νά ἐγγράψουμε τό συγκεκριμένο σύστημα γνώσης (Savoir Criminologique) στίς κοινωνικές δομές πού τό προκάλεσαν καί προσδιορίζουν μέχρι σήμερα τή λειτουργία του—πράγμα πού ἀξίζει ν' ἀντιμετωπιστεῖ καθαυτό καί ὄχι ἐυκαιρικά ὅπως ἐδῶ—ἀλλά ἀπό τή διάθεση νά δώσουμε στό θέμα τίς ἱστορικές του διαστάσεις, πράγμα πού συχνά λησμονεῖται.

Ἡ ἱστορία τής ἐγκληματολογίας συγχέεται συνήθως μέ τήν ἱστορία τῶν θεωριῶν καί τῶν μεγάλων ὀνομάτων—Ferri-Lombroso-Tarde—ἀποκομμένη ἀπ' τόν συγκεκριμένο χώρο πού ἔδρασαν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί καί τίς ἱστορικές ἀναγκαιότητες πού προσδιόρισαν τό μήνυμά τους.

Ἀπό τόν XII ὡς τόν XIX αἰῶνα μιά βαθειά μεταβολή πραγματοποιεῖται στόν κοινωνικό χώρο τής Εὐρώπης. Πρόκειται γι' αὐτό πού ὀνομάζουμε σάν πέρασμα ἀπό τό φεουδαρχικό στό ἀστικό σύστημα, ἀπό τήν ἐπαρχία στίς πόλεις. Ἀπ' τό πρῶτο ἡμισυ τοῦ XIX αἰῶνα, ἡ πόλη ἀποτελεῖ τόν καμβά τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ καπιταλισμοῦ. Ἐδρα τής οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ἐξουσίας, ἔδρα τῶν ὀργανῶν καταστολῆς ἀλλά καί ἰδεολογικό κέντρο, ἀποτελεῖ τήν εὐαίσθητη πλάκα, ὅπου θά ἐγγραφοῦν ὅλες οἱ προσδοκίες, οἱ ἀπογοητεύσεις, οἱ ἀπαιτήσεις καί οἱ διαμάχες ἀνάμεσα σέ καταπιεζόμενες καί καταπιεζόμενες.² Στίς μεγάλες πόλεις θά πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στό προλεταριάτο καί στή μπουρζουαζία, σάν λογική συνέτεια τῶν σωρευσῆς τοῦ κεφαλαίου σ' αὐτές καί τῆς καθυπόταξης τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ (ἀγροτικῆς κυρίως προέλευσης) στήν ὑπέρσεια του.

Μέσα σ' αὐτό τό καινούργιο ἀστικό-βιομηχανικό πλαίσιο, οἱ ἔννοιες τής «τάξης» (ordre) καί τής ἐγκληματικότητας θά κληθοῦν νά παίξουν ἕνα ρόλο ἰδιαίτερα σημαντικό. Στήν πραγματικότητα, ἡ φροντίδα γιά τήν τακτοποίηση τοῦ κοινωνικοῦ χώρου ἀνατρέχει στήν πρώτη οἰκονομική ἐπανάσταση τοῦ XII αἰῶνα πού ἔθεσε τίς βάσεις γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν ἀστικῶν κέντρων. Στή συνέχεια, μέ τήν τεχνολογική πρόοδο καί τό νέο καταμερισμό τής ἐργασίας, ἡ ἀδιοργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καί τοῦ κοινωνικοῦ χώρου συντελεῖται μέ γνώμονες τήν αὐξηση τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν καί τή διακίνηση τῶν πληθυσμῶν πού τήν ἀκολούθησε.

Μιά καινούργια τάξη πραγμάτων ἐπιβάλλεται παραγκωνίζοντας τίς παλιές θρησκευτικές ἀξίες, μέ ὅλες τίς συνέπειες πού μορεῖ νά ἔχει αὐτό στόν ἠθικό καί ἰδεολογικό χώρο. Ἡ ἀνέχεια καί ἡ ὀκνηρία—γιά νά πάρομε ἕνα ἀπλό παράδειγμα ἀπ' τό χώρο τής ἐγκληματολογίας—χάνουν τό μυστικιστικό περιεχόμενο πού εἶχαν στό Μεσαίωνα καί, θεωρούμενες σάν ἀρνηση συμμετοχῆς στήν παραγωγή καί τήν κυκλοφορία τοῦ πλούτου, χαρακτηρίζονται σάν κοινωνικά ἀπαράδεκτες συμπεριφορές καί περνάνε στόν Ποινικό Νόμο. Ἀπό τό Β Δ τοῦ Saint Louis τοῦ 1270 ὡς τήν ἴδρυση τῶν «κέντρων φυλάξεως ἐπαϊτῶν» (dépôt de mendicité) τοῦ XVIII αἰῶνα, ἕνα πλήθος μέτρων θά τονίσουν τή σημασία τῆς ἐργασίας καί τῆς παραγωγικότητας καταδικάζοντας σέ ἐγκλεισμό ὄσους ἀντίτιθενται στήν καινούργια τάξη πραγμάτων.

Παρ' ὅλα αὐτά, χρειάστηκε νά περιμένει κανεῖς τό πρῶτο τέταρτο τοῦ XIX αἰῶνα γιά τήν Ἀγγλία, καί τό πρῶτο ἡμισυ τοῦ XX αἰῶνα γιά τή Γαλλία, γιά ν' ἀντιληφθεῖ τίς βαθειές μεταβολές πού ὁ ἀνταγωνιστικός καπιταλισμός ἔφερε στόν ἀστικό χώρο.

2. Lefèvre, H., «La pensée marxiste et la ville», Paris, Casterman, 1972.

Αναφερόμενος στην κατάσταση της αγγλικής εργατικής τάξης, ο Engels³ καταπιάνεται έτσι απ' το 1845 με τὰ προβλήματα της άστικοποίησης που άπορεύουν απ' τις καινούργιες σχέσεις παραγωγής.

Η πάλη τών τάξεων, μέσα στον άστικό χώρο, δέν μπορεί για τον Engels νά διαχωριστεί απ' τη γενική βία που χαρακτηρίζει την καινούργια τάξη πραγμάτων. Η σύγχρονη άστική κοινωνία στηρίζεται στον ανταγωνισμό, στη διαμάχη που φτάνει μέχρι τό θάνατο, και τροφодότη την έχθρότητα ανάμεσα στις τάξεις αλλά και ανάμεσα στα άτομα της ίδιας τάξης. Η έγκληματικότητα λοιπόν για τον Engels δέν μπορεί νά θεωρηθεί παρά μέσα απ' την κατάσταση της άστάθειας (και της άνασφάλειας) της εργατικής τάξης και της γενικής βίας στις κοινωνικές σχέσεις. Άποκαλύπτει έτσι τη μυθοποιητική έπιχειρήση εκείνων που μιλώντας για έγκληματικότητα καταγγέλλουν την πόλη, τη γενική άνηθικότητα ή την παθολογία τών συγκεκριμένων άτόμων—πράγμα που τούς επιτρέπει να μιλάνε για ήθροπλαστικά και θεραπευτικά μέτρα—και άνάγει τό θέμα της έγκληματικότητας στο χώρο της πολιτικής.⁴

Άπ' αυτή την προσέγγιση του Engels (που την βρισκόμαστε πάλι στις μέρες μας σ' ένα πλήθος έγκληματολόγους ή διανοούμενους),⁵ δύο σημεία πιστεύουμε ότι πρέπει να κρατήσουν την προσοχή μας:

1. Η έγκληματικότητα δέν είναι ούτε άρρώστια ούτε τυχαίο κοινωνικό φαινόμενο, άπορρέει λογικά απ' τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις μέσα σε μία δεδομένη κοινωνία. Δέν είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να μελετηθεί χωριστά: Η έγκληματικότητα είναι μία κοινωνική παραγωγή (production sociale), ή καλλίτερα τό άποτέλεσμα μιάς διαδικασίας κοινωνικής παραγωγής.

2. Τό πρόβλημα της έγκληματικότητας βρίσκεται από τη φύση του συνδουαμένο με την έπικινδυνότητα που άποδίδεται στις ύποτελεξί τάξεις. Τό μύθημα που μας έδωσε ή Δυτική Εύρώπη τό ΧΙΧ αιώνα μέσα απ' τις διαδικασίες δραματοποίησης⁶ της έγκληματικότητας της εργατικής τάξης, που δδήγησαν στη γνωστή φόρμουλα: εργατικές τάξεις = έπικίνδυνες τάξεις (classes laborieuses = classes dangereuses).

3. Engels, F., *La situation de la classe laborieuse en Angleterre*. Paris, Ed. sociales, 1960, σελ. 169.

4. Και είναι αυτή άκριβώς ή διάσταση του έργου του Engels που άγνοείται απ' όσους έγκληματολόγους δέν συγκράτησαν παρά την αυστηρά οικονομική άποψη τών θεωρητικών του σοσιαλισμού.

5. Foucault, M., *Surveiller et punir*. Paris, NRF, 1975.

6. Ιστορικές εργασίες έχουν άποδείξει ότι αυτή άκριβώς, ή στρατηγική της δραματοποίησης, που θεσμοποιήθηκε με την εμφάνιση του τύπου, άποτέλεσε ένα σημαντικό όλο στα χέρια της εξουσίας κάθε φορά που ή τελευταία βρισκόταν σε κίνδυνο ή αμφισβήτηση (Foucault, M., *Surveiller et Punir, naissance de la prison*. Paris, NRF, 1975).

ses), και άπό κεί στην άσκηση ενός όλο και πιο στενού έλέγχου πάνω σ' αυτό τό μέρος του πληθυσμού, δέν είναι άμοιρο έγκληματολογικού ενδιαφέροντος για τόν προσεκτικό παρατηρητή. Άντίθετα μάλιστα. Δέν χρειάζεται ιδιαίτερη εύφύια για νά καταλάβει κανείς ότι αυτή ή στενή έπιβλεψη του άνερχόμενου προλεταριάτου είχε ζωτική σημασία για τό μυθοποιήμα και τούς συμμάχους της. Γιατί, ενώ άπό τη μιά μεριά ήταν αυτή ή τάξη που άποτελούσε τό άντικείμενο της πιο άγριας εκμετάλλευσης, άπό την άλλη, σ' αυτή την ίδια την τάξη βρισκόταν ό σπόρος της κοινωνικής άναταραχής.

Άν θέλουμε νά συνοψίσουμε τη σκέψη του Engels—τόσο άκριβόλογα και τόσο έπίκαιρη για τό σημερινό έρευνητή—, ή έγκληματικότητα ή καλλιέργησα τό έγκλημα είναι καιά διατό τρόπο μιά «κοινωνική παραγωγή»: πρώτα, γιατί άντανακλά τις κοινωνικές σχέσεις, ύστερα—και ίσως κυρίως γι' αυτό—, γιατί ή ύπαρξή του είναι άπαραίτητη για τό διατήρηση και την ένίσχυση της τάξης (με την έννοια της «ordre» και όχι «classe») άπό την όποία άπορρέει.

Η έγκληματικότητα έτσι άποκτά σάν φαινόμενο μιά λειτουργικότητα⁷ που τό επιτρέπει να παίξει τό ρόλο του ρυθμιστικού παράγοντα⁸ μέσα σ' ένα δεδομένο χώρο σε μία δεδομένη στιγμή.

Αυτή ή μικρή προσπάθεια για την τοποθέτηση του έγκληματικού φαινομένου στο ιστορικό περιβάλλον του ΧΙΧ αιώνα θά έμενε, έν τούτοις, αν δέν άφιερώναμε στη συνέχεια λίγες σκέψεις επάνω στη γέννηση της έγκληματολογίας και τις μορφές άναζήτησης που ή έπιστήμη αυτή υιοθέτησε στα πρώτα χρόνια της ύπαρξής της.

B. Έγκληματολογία και Κοινωνική Στατιστική

Λένε ότι, πρακτικά, ή γέννηση της έγκληματολογίας συνέπεσε με τη γέννηση της κοινωνικής στατιστικής. Στην περίπτωση της γαλλικής έγκληματο-

7. Σχετικά μ' αυτήν άκριβώς τη λειτουργικότητα του έγκλήματος ό K. Marx μάς έχει δώσει δείγματα ταλαντούχου ερωτησιας: «ό φιλόσοφος παράγει ιδέες, ό ποιητής ποιήματα, ό παπάς κηρύγματα, ό καθηγητής σοφά λόγια...». Η έγκληματίας παράγει όχι μόνο έγκλημα, αλλά και ποινικό νόμο και μαζί μ' αυτόν τόν καθηγητή που δίνει μαθήματα πάνω στον ποινικό νόμο και άκόμα τόν λόγο του καθηγητή έτσι, όπως μεταφράζεται σε μαθήματα που έξυπηρετούν την κυκλοφορία του λόγου. Αυτό έχει σάν συνέπεια την αύξηση του έθνικού πλούτου, έξεχονα απ' την προσωπική ευχαρίστηση... ό λόγος άποφέρει σ' αυτόν που τόν έκφωνεί». K. Marx (1964), *Theories of surplus value*, μέρος 1, σελ. 375, Lawrence and Wishart.

8. Ο ρόλος του έγκλήματος σάν ρυθμιστικό παράγοντα δέν πρέπει παρ' όλα αυτά να έρμηνευθεί έδώ, όπως στα πλαίσια τών θεωριών της λειτουργικότητας (functional theories). Αυτό που ό Marx και ό Engels είχαν δει πιο καθαρά απ' τόν Durkheim και τούς άλλους, ήταν ότι ή θεώρηση του έγκλήματος—όπως και κάθε κοινωνικό φαινόμενο—μέσα απ' τη λειτουργία του και μόνο οδηγεί στο άποσο συμπεράσμα της άναγκασιότητας του (λειτουργική ύπόθεση). Για τούς Marx και Engels τό έγκλημα ύ-

λογία, αὐτό ἐπαληθεύεται καί χρονικά μέ τήν προτεραιότητα τῆς Γαλλοβελγικῆς Χαρτογραφικῆς Σχολῆς (Ecole Cartographique Franco-Belge). Τό πόσο ἀποκαλυπτική ὁμοίωση εἶναι ἡ «σύμπτωση» αὐτή τό ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ἂν ἐμβαθύνει στοὺς λόγους πού ὑπαγόρευσαν αὐτή τήν κοινωνική τακτική τῶν μετρήσεων (στατιστικές, κοινωνικές ἔρευνες).

Σέ μιὰ ἀπ' τῆς σπάνιες μελέτες⁹ πάνω στίς ἔρευνες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς βρίσκουμε τῆς ἐξῆς σκέψεις: «Ἡ ἀνησυχία καί ὁ φόβος ἐπαιξαν μεγάλο ρόλο στήν ἀνάπτυξη τῆς ἐμπειρικῆς κοινωνιολογίας, δημόσιας ἢ ἰδιωτικῆς, πράγμα πού ὑπογραμμίζει τό λειτουργικό τῆς χαρακτῆρα. Ἡ γνώση δέν εἶναι ἐδῶ ὁ κύριος σκοπός, ἀλλά ἡ δράση ἢ τουλάχιστον ἡ συντήρηση (préservation). Ἡ ἐπιτροπή ἔρευνας γίνεται ἕνα ἀπό τά ἐργαλεῖα τῆς κοινωνίας, ἕνας τρόπος γνώσης γιά νά ἀμυνθεῖς ἢ ἔστω νά ἐξασφαλιστεῖς».

Πράγματι, οἱ διάφορες κοινωνικές καί πολιτικές κρίσεις ἀνάγκασαν τήν δημόσια ἐξουσία νά προσφύγει σέ ἔρευνες ἀκριβείας ἱκανές νά προσανατολίσουν τίς ἀποφάσεις τῆς, νά προσδιορίσουν τά πρακτικά μέτρα γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων καί νά ἐξασφαλίσουν τά κεκτημένα τῆς δικαιοσύνης. Ἡ δράση τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν (Académie de Sciences Morales et Politiques) εἶναι σ' αὐτό τό μέτρο πολύ ἐνδεικτική. «Ὅλοι οἱ πρωτεργάτες τῆς γαλλικῆς κοινωνικῆς ἔρευνας θά δουλέψουν γι' αὐτήν. Ἡ περίπτωση τοῦ A. Blanqui μπορεῖ νά φωτίσει τή λογική τοῦ συστήματος. Ἐνῶ ἦταν «ἐπισκοπέτης» τῆς Ἀκαδημίας τό 1848 ἔγραφε: «ἐν ὄψει τῶν ἑξαιρετικῶν συνεπειῶν τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως πού ἐξετελίχθη εἰς τά ἀρχαῖα τῶ ἐτους, ὁ ἀρχηγός τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἐζήτησαν ἀπό τήν Ἀκαδημίαν τήν σύμπραξιν τῆς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἠθικῆς τάξεως βαθέως τρωθείσης εἰς τήν χώραν μας¹⁰. ...».

Κάθε χρόνο ἡ Ἀκαδημία ἀθλοθετοῦσε ἔρευνες πού τό θέμα τους κυμαινόταν ἀπ' τήν «ἐγκληματικότητα» ὡς τῆς «ἐπικίνδυνες τάξεις» περνώντας ἀπ' τήν «ἐποπτεία τῶν ποινικῶν θεσμῶν» κτλ. Καί εἶναι ἰδιαιτέρα ἐνδιαφέρουσα ἡ φύση τῶν πρώτων αὐτῶν μελετῶν πού σκοπὸ εἶχαν: «νά ἐρευνήσουν κατόπιν θετικῶν παρατηρήσεων, ποῖα εἶναι τά συστατικά στοιχεῖα αὐτῆς τῆς μερίδος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Παρισίων ἢ οἷασδήποτε ἄλλης μεγαλουπόλεως, πού συνιστᾷ μίαν τάξιν ἐπικίνδυνον ὡς ἐκ τῶν ἰδιορρυθμιῶν τῆς, τῶν ἀγνοιῶν τῆς, καί τῆς ἀ-

θλιότητός τῆς: νά ὑποδείξουν τά μέσα τά ὁποῖα θά ἤδυνάτο νά χρησιμοποιηθοῦν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, τοὺς πλουσίους ἢ εὐκαταστάτους ἀνθρώπους, τοὺς ἐξυπνοὺς καί ἐργατικούς χειρώνακτας πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐπικίνδυνου αὐτῆς τάξεως».¹¹

Μέσα σ' αὐτό τό ἰδεολογικό πλαίσιο κάνουν τήν ἐμφάνισή τους τό 1827 οἱ πρώτες γαλλικῆς ἐγκληματικῆς στατιστικῆς πού ἀναφέρονταν στό 1825. Ἡ ἐπιχείρησις αὐτῆ ἀπογραφῆς θά συμπληρωθεῖ σέ λίγα χρόνια ἀπὸ τῆ χαρτογραφικῆ σχολῆ τῆς ἐγκληματολογίας μέ τοὺς A.M. Guery καί Quetelet, οἱ ὁποῖοι θά μᾶς δώσουν, μέ τῆ μέθοδο τῆς ἀποτύπωσης σέ χάρτες τῆς κατὰ περιοχῆς καί ἐποχῆς ἐγκληματικότητας, τῆ «γεωγραφία τοῦ ἐγκλήματος».

Σίγουρα, δέν εἶναι τυχαῖο πού ἡ πρώτη προσπάθεια «κοινωνικῆς καταμέτρησης» (comptage social), σέ ἔθνικὸ ἐπίπεδο, ἔγινε μὲ ἀφορμὴ τὸν ἐπικίνδυνον πληθυσμὸ τῶν ἐγκληματιῶν. Ἀντίθετα μάλιστα, καί αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού ἐξ' ἀρχῆς θελήσαμε νά ξανασυνδέσουμε τήν ἐγκληματολογία μέ τό νῆμα τῆς ἱστορίας. Γιατί πιστεύουμε ὅτι δέν ὑπάρχει «ἐπιστημονικὴ γνώση» καί κατὰ συνέπεια καί «ἐπιστημονικὸς λόγος», πού νά μὴν μετέχει στίς ἱστορικές καί ἰδεολογικές διαδικασίες. Γιατί πιστεύουμε ὅτι τό μάθημα πού μᾶς διδάσκει ἡ ἐγκληματολογία, ἀπ' τήν ἐποχὴ ἀκόμα πού ἐφαχνε γιά τήν ἐπιστημονικὴ τῆς ταυτότητα μέχρι σήμερα, εἶναι κάπως «λειψῶν», ἀποκομμένο ἀπ' τό εὐρύτερο πλαίσιο (κοινωνικῶν καί πολιτικῶν συνθηκῶν) πού θά μπορούσε νά τοῦ δώσει τό νόημα του. Ἡ ἱστορία τῆς κλασικῆς παραγοντικῆς ἐγκληματολογίας (τῆς ἐγκληματολογίας δηλαδή πού στηρίζεται στήν ἔρευνα καί τήν ἀξιολόγησι τῶν παραγόντων πού συμβάλουν σ' αὐτό πού ὀνομάζουμε «πέραςμα στήν πράξη» (acting out-passage à l'acte) πού διαχωρίζει τὸν ἐγκληματία ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους) δέν εἶναι παρά μιὰ μονόπλευρη κάθε φορά προσπάθεια¹² νά φωτιστοῦν ὀρισμένες πλευρές ἐνός φαινομένου πού κάθε ἄλλο παρά αὐτόνοητο εἶναι. Στῆ προσπάθειᾳ τῆς ν' ἀνακηρυχθεῖ σέ αὐτόνομο ἐπιστημονικὸ σύστημα, ἡ ἐγκληματολογία υἱοθέτησε κατὰ καιροὺς ἕνα σωρὸ μεθόδους: στατιστικῆς-ἀνθρωπομετρικῆς-βιολογικῆς-ψυχολογικῆς-κοινωνιολογικῆς, ἀλλὰ ἐπίπεδα: ὑποκειμενικὸ ἢ ἀντικειμενικὸ, ὄντολογικὸ ἢ φαινομενολογικὸ, μέ τήν ἀνάλογη μετάθεσι βάρους κάθε φορά ἀπ' τήν προσωπικότητα τοῦ δράστη στήν πράξη του ἢ στὸν κοινωνικὸ χώρο ὅπου ἡ πράξι αὐτῆ ἐγγράφεται, ἐρμήνευσε στενά μέ τό μονοφакτοριαλισμὸ ἡ πλατιά

πάρχει καί λειτουργεῖ ἀλλὰ μέσα στά πλαίσια ἐνός ἐγκληματογόνου συστήματος κυριαρχίας καί ἐλέγχου. Ἡ ἐξάλειψη τοῦ ἐγκλήματος θά εἶναι ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς κατάλυσης τοῦ συστήματος αὐτοῦ (διαλεκτικὴ ὕψωση).

9. Perrot, M., *Enquêtes sur la condition ouvrière en France au XIX siècle*. Paris: Microéditions Hachette, 1972, σελ. 15.

10. Blanqui A., *Des classes ouvrières en France pendant l'année 1848*. Paris. Paquerre, 1849.

11. Fregier, H., *Des classes dangereuses*. Paris, Baillière, 1840, τόμ. 1, σελ. V.

12. Γράφει ὁ G. Tarde: «Βυθίστικα μετὰ στατιστικὴ ἔρευνα τοῦ φάσος καὶ στήν ἀνθρωπολογία, καταπιστικα μετὰ ἐπιχειρήσεσιν τὰ ἱερωτικὰ νοῦμα τῆς πρώτης μετὰ τὸ ἴδιο πάθος πού προσπαθήσαμε νά καταλάβομε τὰ συγκεχυμένα καί ἀντιφατικὰ σημεῖα τῆς δευτέρας...».

μέ τόν πολυφакτοριαλισμό τῆ συγκεκριμένη συμπεριφορά τοῦ συγκεκριμένου προσώπου. Ἄλλά, σέ ὄλο αὐτό τό διάστημα δέν κατάφερε νά ξεφύγει ἀπό τῆ στενῆ—ἐπαρχιώτικη θά ἔλεγε κανεῖς—ἀντίληψη πού θέλει τό ἐγκλημα σάν συμπεριφορά *διαφορετική* ἀπό τῆ συνήθη καί τόν ἐγκληματία σάν ἓνα ἰδιαίτερο τύπο ἀνθρώπου *διαφορετικό* ἀπό τό συνηθισμένο. Στίς σελίδες πού θ' ἀκολουθήσουν θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε μιά εἰκόνα τῶν κλασικῶν προβληματισμῶν τῆς ἐγκληματολογίας, προβληματισμῶν πού δικαιολογοῦν τό χαρακτηρισμό τῆς σάν «ἐπιστήμης τῆς διαφορᾶς».

II. ἡ ἐγκληματολογία τῶν κλασικῶν προβληματισμῶν

A. Ἐγκληματολογία, «ἡ ἐπιστήμη τῆς διαφορᾶς»

Ἡ ὄλη ἡ ἱστορία τῶν ἀναζητήσεων τῆς ἐγκληματολογίας ἐκτυλίχθηκε κάτω ἀπ' αὐτῆ ἀκριβῶς τῆν ἀντίληψη περί «διαφορᾶς». Μιάς διαφορᾶς πού ἐπί πλέον θεωρήθηκε καί ὄντολογική.¹³

«Exister c' est différer», ἔγραφε ὁ G. Tarde¹⁴ τό 1895, «ὁπάρχει σημαίνει διαφέρειν», κ' ἔκανε τῆν ἔννοια τῆς διαφορᾶς κλειδί τῆς φιλοσοφίας του. Ἄλλά, ἂν «ὕπαρξις» καί «διαφορισμός» ἀλληλοσυμπλέκονται—γιά νά μεταφέρουμε τό θέμα στό χῶρο τῆς φιλοσοφίας—, τότε ὁ «ἀνθρωπισμός» εἶναι ἀπαράιτος σάν τρίτο μέγεθος πού θά συμπληρώσει τά δύο πρώτα. Γιατί «κύπάρχειν» στήν οὐσία καί στήν ὀλοκληρωμένη του μορφή σημαίνει «συνυπάρχειν». Καί μέσα ἀπ' αὐτῆ τῆν προοπτική ὁ χειρότερος ἀφορισμός¹⁵ στό χῶρο τῆς ἐγκληματολογίας θά ἔπρεπε νά μᾶς ὀδηγεῖ—τουλάχιστον—σέ μιά ἀνθρωπιστική θεώρηση τοῦ ἐγκλήματος καί τοῦ ἐγκληματία.¹⁶ Τό ἐγκλημα καί ὁ ἐγκληματίας θά ἔπρεπε νά «ζοῦν» σ' ἓνα κλίμα σεβασμοῦ, συνέχειας καί ἀπόλυτης *συνπάθειας* (μέ τῆν ἐτυμολογική ἔννοια τῆς λέξεως).

Τό «ἀνοιγμα» πρὸς τόν ἄλλον, ὄχι *παρά* τῆ διαφορᾶ τοῦ ἄλλο ἀκριβῶς *δυναμεί* αὐτῆς τῆς διαφορᾶς (πού *μπορεῖ* στήν πράξιν νά μεταρραξεται μέ τό ἐγκλημα), θά ὀδηγοῦσε στήν πραγμάτωση τοῦ ἀν-

θρωπιστικοῦ ἐγκληματολογικοῦ παράδοξου. Ἡ χριστιανική διδασκαλία στήν οὐσία τῆς δέν εἶναι ἀσχετῆ ἀπό τίς σύντομες αὐτές σκέψεις, πράγμα πού τονεῖ ἀκόμα περισσότερο τό «παράλογο» παρόμοιον ὑπόθεσιν.

Ἄς ξαναγυρίσουμε λοιπόν στή βασική μας ὑπόθεση πού θέλει τῆν ἐγκληματολογία τῶν κλασικῶν προβληματισμῶν *ἐπιστήμη τῆς διαφορᾶς*:

α) Αὐτῆ τῆ διαφορᾶ στήν ἀρχή οἱ ἐγκληματολόγοι τῆν ἀναζητοῦσαν *στό πρόσωπο* τοῦ ἐγκληματία¹⁷ ξεκινώντας ἀπό τῆν ἰδιοσυστασία του (βιολογικά καί ἀνθρωπολογικά χαρακτηριστικά) καί φθάνοντας στήν προσωπικότητά του, ὅπου ἀνάλογο μέ τίς σχολές μιλοῦσαν γιά ἔμφυτα ἢ ἐπίκτητα χαρακτηριστικά. Ἀπό τῆν «Ἐγκληματική ἀνθρωπολογία» τοῦ Lombroso ὡς τῆν «Κλινική ἐγκληματολογία» τῶν τελευταίων χρόνων, ὁ ἀνθρώπος, καί στήν περίπτωση ὁ ἐγκληματίας, ἔγινε τό ἀντικείμενο μιάς ἐπιστημονικῆς παρατήρησης πού σκοπό εἶχε νά *ἐντοπίσει* (μέ τῆ διάγνωση) καί νά *θεραπεύσει* (μέ τῆ μεταχείριση) τῆν αἰτία τῆς διαφορᾶς. Ἡ ἐγκληματολογία πλουτίστηκε ἔτσι μέ τίς ψυχιατρικές τυπολογίες—κατ' ἀπομίμηση τῶν ψυχιατρικῶν προτύπων—ἀλλά καί μέ τό «κλινικό βλέμμα»¹⁸ πού ἔδωσε καινούργια διάσταση στή θεώρηση τοῦ ἐγκληματικοῦ φαινομένου, τῆν ψυχοψυχιατρική¹⁹ καί καινούργια δυνατότητα στήν ἐγκληματική πολιτική, τῆ μεταχείριση.²⁰

17. Πηγή γιά τῆ μελέτη αὐτῆς τῆς πρώτης περιόδου τῆς θετικιστικῆς ἐγκληματολογίας *μπορεῖ* νά ἀποτελέσει ὀποιοδήποτε ἐγχειρίδιο ἐγκληματολογίας. Γιά μιά κριτική προσέγγιση, βλ. Taylor, I., Walton, P., and Young, G., *The New Criminology*, London 1973, σελ. 10. Routledge and Kegan Paul.

18. Στήν πραγματικότητα, ἡ ἔσδοξ αὐτή τοῦ «κλινικοῦ βλέματος» στό χῶρο τῆς ἐγκληματολογίας καί τῶν ποινικῶν θεσμῶν δέν σημαίνει παρά τό πέρασμα ἀπό ἓνα σύστημα γνώσης (τοῦ Δικαίου) σ' ἓνα ἄλλο (τῆς ψυχιατρικῆς), ἀπό ἓνα καθιερωμένο μέσο κοινωνικοῦ ἐλέγχου (τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης) σ' ἓνα καινούργιο. Βλ. σχόλιο Robert Castel, «Les medecins et les juges», en *Moï Pierre Rivière, analyse égoïque ma mère, ma soeur et mon frère*. Coll. Archives, ed. Gallimard/Juillard, Paris 1973.

19. Αὐτῆ ἡ ψυχο-ψυχιατρική διάσταση, μέ τῆ μορφή τῆς ἐρευνας τῆς προσωπικότητας (enquête de personnalité) ἔχει θεσμοποιηθεῖ στό χῶρο τῆς Ποινικῆς Δικονομίας. Στίς περισσότερες χῶρες, ἡ ἐρευνα αὐτή, μέσα ἀπό τῆν τριπλῆ ὑπόσταση τῆς ἱατρικῆς, ψυχολογικῆς καί κοινωνικῆς ἐξέτασης (examen médico-psychologique et social), συνιστᾶ τό φάκελο τῆς προσωπικότητος τοῦ κατηγορουμένου καί εἶναι ὑποχρεωτική ὅταν πρόκειται γιά ἀνηλικό ἐγκληματία, ἀνεξάρτητα ἀπό τῆ βαρύτητα τῆς πράξης του, καί δυναμικῶς γιά τόν ἐνήλικο, ἐκτός ἀπό τῆν περίπτωση τοῦ κακοψυχισμοῦ.

20. Στή μεταχείριση (traitement) ἀκριβῶς τοῦ ἐγκληματία θά ὀλοποιηθεῖ ἡ συμβολή τῆς κλινικῆς ἐγκληματολογίας. Ἦδη μέ τῆ «μέτρα ασφαλείας» τῆς ἰταλικῆς θετικῆς σχολῆς καί τῆν ἀόριστη *καθεστῆ* πού συνεπάγονται, ἀλλά κυρίως μέ τῆ *μεταχείριση* σ' ἀνοικτό χῶρο (traitement en milieu ouvert) τῆς κλινικῆς ἐγκληματολογικῆς σχολῆς, βλέπουμε τῆ *βαθμιαία* ὀλοκατάσταση μιάς καινούργιας ἐπιτημονικῆς τάξης, τῶν experts (γιατροῦν-ψυχολογῶν-κοινωνικῶν λειτουργῶν), στήν παλιά τῆς Δικαιοσύνης καί τῆς Ἀυτονομίας. Το quadrillage ἔτσι παίρνει τῆν πῶ λεπτή καί ἀποτελεσματικῆ μορφή του.

13. Manouvrier, I., «Questions préales à l' étude comparative des criminels et des honnêtes gens», *Archives d' anthropologie criminelle*, 1892, 557.

14. G. Tarde, *Essais et mélanges sociologiques*, Paris, A. Maloine éditeur, 1895, σελ. 355.

15. Ἐκείνος πού θά θεωροῦσε τόν ἐγκληματία σάν «διαφορετικό» ἀπό τοὺς ὑπολοίπους ἀνθρώπους.

16. Αὐτῆ ἡ ἐγκληματολογική στάση, ἀπ' ὄσο ἔξερουμε, δέν ἔχει παρά ἐλάχιστες φορές ἐναρκοθεῖ στήν ἱστορία τῶν θεωριῶν καί τῶν θεσμῶν τῆς ἐγκληματολογίας. Ὁ Et. De Greeff, ὅπως καί τῶ ἐλάχιστα δείγματα τῶν ἀναμορφωτῶν τῶν σωφρονιστικῶν συστημάτων, δέν εἶναι παρά οἱ ἐξαιρέσεις πού ἐπαληθεύουν τόν κανόνα: Ὁ τρόπος πού ἐρμηνεύεται καί βιώνεται «ἡ διαφορᾶ» στό χῶρο τῆς ἐγκληματικότητος εἶναι ἀρνητικός.

Στή διαδρομή αυτού του χρόνου, οι χρωμοσωματικές ανωμαλίες αντικαταστήσαν τις σωματικές δυσμορφίες. Ή βιολογία του έγκεφάλου ή ο έξεζητημένος συνδυασμός μεθόδων τής ψυχο-φυσιολογίας προσπάθησαν να εξηγήσουν την επιθετικότητα ή την αντικοινωνικότητα, στοιχεία τής εγκληματικής συμπεριφοράς. Ή ψυχοπαθολογία και ή ψυχανάλυση πλούτισαν κι' αυτές τ'ό χώρο σέ γνώσεις. 'Αλλά μέσα απ' όλα αυτά προβάλλει ή ίδια πάντα επιδίωξη πού εκφράζεται, στερεότυπα, μέ τ'ό έρώτημα: γιατί ό Α περνάει στήν πράξη (τό έγκλημα έννοείται) και ό Β όχι. Έρώτημα λογικό καθαυτό, αλλά μεροληπτικά προσανατολισμένο στόν άτομικό χόρο τού έγκλημάτια.

Σ' αυτή τήν πρώτη φάση τών επιστημονικών αναζητήσεων τής διαφοράς τού έγκλημάτια από τούς υπόλοιπους άνθρωπους, δέν έλειψαν και *οί κοινωνιολογικές εξηγήσεις*. Ό Ε. Ferri μέ τήν «Έγκληματική Κοινωνιολογία»²¹ και ό G. Tarde μέ τήν «Κοινωνική Ψυχολογία»²² συμβάλανε σ' αυτό. Και οι δύο αντίτεθηκαν στή βιολογική πόλωση τής εγκληματολογίας, αλλά, άν έπικαλέσθηκαν τούς κοινωνικούς παράγοντες, δέν ήταν παρά για να εξηγήσουν τήν συγκεκριμένη συμπεριφορά τού συγκεκριμένου προσώπου πού θεωρούσαν ανώμαλη.

Αυτές οι πρώτες κοινωνιολογικές προσπάθειες συμβάλανε έτσι στήν ένίσχυση τής κλινικής προσέγγισης πού τοποθετούσε στό ίδιο τό πρόσωπο τού έγκλημάτια τήν αίτια τής εγκληματικής συμπεριφοράς του.

Κι' εδώ πάλι πρέπει να σταθούμε για να κάνουμε δύο τολυάχιστον παρατηρήσεις:

1) Ότι, δηλαδή, αυτή ή θεωρία τού έγκλημάτος σάν προϊόντος τής συμπεριφοράς όρισμένου προσώπου κατάφερε να παγιευθεί τό ένδιαφέρον στό πρόσωπο τού έγκλημάτια και να άποτρέψει τις άναφορές στις κοινωνικές ύποδομές πού τό προκαλέσαν και τού δίνουν τή σημασία του. Σ' αυτό βοήθησε, ιδιαίτερα, ό επιστημονισμός πού, στήν αρχή μέ τό βιολογικό θετικισμό,²³ ύστερα μέ τήν κλινική εγκληματολογία, έπέβαλε τή μέθοδο τής επιστημονικής παρατήρησης, άρα και τής άπομόνωσης τών φαινομένων από τό κοινωνικό περιβάλλον πού τό προκαλεί μέ τό πρόσχημα τής παρατήρησης.

Έτσι, τό έγκλημα «άπλοποιείται» στή συγκεκριμένη «περίπτωση» τής όποίας τό ύποκείμενο, οι experts καλούνται «να περιγράψουν, να μετρήσουν,

να συγκρίνουν μέ άλλα, να κρίνουν... προκειμένου να τό διορθώσουν, να τό εντάξουν, να τό άμαλοποιήσουν ή να τό άποκλείσουν...».²⁴

Κι' αυτό, μέ όλες τις συνέπειες τής κατηγοροποίησης και τής καθυστάσεως τού ύποκειμένου τής πράξης σ' ένα δεδομένο σύστημα κυριαρχίας και

2) Ότι, μέσ' από τό αίτημα τής «θεραπείας» —πύ προϋποθέτει τό διαφορισμό άνάμεσα στό ύγιές και τό παθολογικό— *το έγκλημα γίνεται ή παθολογική περίπτωση* πού πρέπει να θεραπευθεί στό κοινωνικό επίπεδο, όπως ή άσθένεια στό επίπεδο τού οργανισμού (άνθρώπινου οργανισμού). Ή άναλογία πού επιβάλλεται έτσι άνάμεσα στόν ανθρώπινο οργανισμό και τις κοινωνικές σχέσεις και πού προϋποθέτει μιά κοινωνία άπόλυτα άρμονική, λειτουργική, έξαγισμένη, τής όποίας τά μέλη συμβάλλουν στήν κοινωνική συνύπαρξη, παραβλέπει (και όχι τυχαία) τό γεγονός ότι φυσικός οργανισμός και κοινωνικός οργανισμός είναι δύο ξεχωριστές πραγματικότητες. Γιατί ό φυσικός οργανισμός δέν γνωρίζει ούτε πάλι, ούτε εκμετάλλευση, ούτε άλλαγή έξουσίας: όλα τά συστατικά του στοιχεία συμμετέχουν σ' ένα κοινό πρόγραμμα. Ένας οργανισμός δέν γνωρίζει ήνα κοινό δυσλειτουργικό, άνισορροπίες, άρρώστιας δηλαδή. Στόν κοινωνικό χόρο τά πράγματα είναι διαφορετικά. Ή σύγκρουση άποτελεί έδώ ένα στοιχείο θεμελιακό. Παρακάμπτοντας, λοιπόν, αυτό άκριβώς τό στοιχείο τής σύγκρουσης τών συμφερόντων, έτσι όπως μεταφράζεται σέ πάλι τάξεις και ιδεολογιών, ή εγκληματολογία άναπτύχθηκε σέ μιά επιστήμη κοινωνικής θεραπευτικής έξω από ιστορικά πλαίσια και κοινωνικές συγκρούσεις.

β) Τό πνευματό αυτό κυριάρχησε και στή συνέχεια τών εγκληματολογικών άναζητήσεων, παρά τό γεγονός τής μετατόπισης—μέτά τόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο— τού ένδιαφέροντος από τήν Εύρώπη στήν Άμερική, από τό πρόσωπο τού εγκλημάτια στις συνθήκες τής ζωής του: Ό εγκλημάτιας έξακολουθεί ν' αντιμετωπίζεται μέσ' από τό πρίσμα τής διαφοράς, μιάς διαφοράς πού δέν εξετάζεται πιά «καθ' έαυτήν» αλλά σάν «κοινωνική περίπτωση» (cas social).²⁵

Τήν άρχή²⁶ έκανε ή σχολή τού περιβάλλοντος τού Chicago σέ μιά στιγμή πού ή προσοχή ήταν συγκεν-

21. Ferri, E., *Sociologia criminale*, 5, 1929, 193.

22. Tarde, G., *La Philosophie penale*, Paris, Cujas, 1972.

23. Ό Léon Radzinowicz στό *Ideology and Crime: A Study of Crime in Its Social and Historical Context*, London, 1966, Heinemann Educational, σελ. 38-39, ύποστηρίζει ότι αυτή ή όπτική γωνία τού βιολογικού θετικισμού «έξυπηρετούσε τά συμφέροντα και έξαγίζει τις συνειδήσεις έκείνου πού, όντας στήν κορυφή τής κοινωνικής ήραρχίας, πρόσβλεπαν στις έργατικές-έπικίνδυνες τάξεις σάν σέ μιά άνεξάρτητη κατηγορία άποκομμένη από τις κοινωνικές συνθήκες τής κυριαρχής τάξης».

24. Foucault, M., *Surveiller et punir*, Paris, MRF, 1975, σελ. 193.

25. Ή έκφραση: «cas social» είναι τού Kutchinsky, B., «Aspects sociologiques de la déviance et la criminalité (aperçu des recherches empiriques)», *La perception de la déviance et de la criminalité*, Strasbourg, Conseil de l' Europe, 1972, 9-110.

26. Μιά πρώτη προσπάθεια (τέλη XIX αι.) είχε άναληφθεί στό γαλλικό χόρο από τούς Joly-Lacassagne και έκφράστηκε μέ τόν περίφημο άφορισμό τού Lacassagne: «Le milieu social est le bouillon de culture de la criminalité; le microbe c'est le criminel, un élément qui n'a pas d'importance que le jour où il trouve le bouillon qui le fait fermenter».

τρωμένη στὸν ἀστικό χώρο σάν χώρο παραγωγῆς-ἀναπαραγωγῆς τοῦ προλεταριάτου. Ἡ μελέτη τοῦ Thrasher, *The Gang*,²⁷ ἀποτελεῖ τυπικό δείγμα περιβαλλοντολογικῆς ἔρευνας, ἐνῶ τὸ *Juvenile Delinquency in Urban Areas* τῶν Shaw καὶ McKay²⁸ ἀποτελεῖ τὴ φυσική προέκταση τῶν μελετῶν τὸν περιβάλλοντος σέ οἰκολογικές μελέτες. Τὸ μοντέλο τῆς σχολῆς τοῦ Chicago δὲν ἀνακαλύφθηκε ἀπὸ τοὺς θεωρητικούς τῆς σχολῆς· εἶναι αὐτὸ τῆς οἰκολογίας (δηλαδή τῆς ἐπιστήμης πού μελετᾶ τὴν προσαρμογὴ ἑνὸς ζωντανοῦ ὄργανισμοῦ στὸ φυσικὸ του περιβάλλον), καὶ τὰ ἀποτελέσματα στά ὁποῖα κατέληξαν οἱ ἐφαρμοστές του προσδιορίζονται ἀκριβῶς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιλογή του.

Ἡ βασική ὑπόθεση τοῦ μοντέλου ἦταν ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ὅπως καὶ τὰ φυτὰ δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν ἀρμονικά παρά ἐάν διαθέτουν ἕνα ἰκανὸ ζωτικὸ χώρο ὅπου οἱ ἀνταγωνιστικές καὶ οἱ συνεργατικές λειτουργίες θὰ ἐξισορροποῦνται. Ἡ κάθε εἶδους ἀπόκλιση ἀπὸ τὴς νόρμες (κατ' ἐπέκταση· κάθε ἐγκληματική συμπεριφορὰ) ἀντιμετωπίζεται μέσα στά πλαίσια τοῦ μοντέλου αὐτοῦ σάν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὑπερλειτουργίας τοῦ ἀνταγωνισμοῦ—struggle for life—σέ βάρος τοῦ συνεργατισμοῦ, πράγμα πού ἐπαληθεύει στίς ἐγκληματικές περιοχές (στὴν πόλη τοῦ Chicago ἡ ἐγκληματικὴ περιοχὴ εἶναι ἡ περὶ τὸ ἐμπορικὸ καὶ ἐπιχειρησιακὸ κέντρο περιοχῆ). Ἔτσι οἱ παθολογικές οἰκολογικές συνθήκες μίας περιοχῆς (ἰδιαίτερα ὁ χαρακτήρας τῆς περιοχῆς σάν «διάκενος ζώνης» (le caractère interstitielle κατά Thrasher) εὐθύνονται γιὰ τὴν ψηλὴ ἐγκληματικότητά τῆς περιοχῆς ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴν ἐθνικὴ προέλευση τῶν κατοίκων τῆς.

Ἐκεῖνο πού τραβᾶ τὴν προσοχή μας ἐδῶ δὲν εἶναι τόσο τὰ συμπεράσματα στά ὁποῖα καταλήγουν ὁ Thrasher²⁹ καὶ οἱ Shaw καὶ McKay³⁰ ὅσο ἡ ἐπιλογή ἑνὸς βιολογικοῦ μοντέλου προκειμένου νὰ ἐρευνηθεῖ καὶ νὰ ἐξηγηθεῖ ἕνα φαινόμενο δυναμικὸ, κατὰ κύριο λόγο κοινωνικὸ. Γιατί τὸ ἐγκληματικὸ φαινόμενο ἢ ἡ ἀπόκλιση ἀπ' τοὺς κανόνες (deviance), μὲ τὴν ἐννοία τῆς κοινωνικὰ ἀπαράδεκτης συμπεριφορᾶς, *οὐκ ἄν μόνον πραγματώνεται* σ' ἕνα κοινωνικὸν χώρο σάν τὸ ἀποτέλεσμα μίας διαλεκτικῆς διαδικασίας ἀνάμεσα στὸ ἄτομο καὶ τὸν κοινωνικὸ του περίγυρο, ἀλλὰ καὶ *προσδιορίζεται*, ἀντλεῖ τὸ νόημα του καὶ τὴ σημασία του ἀπὸ τὸν χώρο αὐτό, ὅπως ὁ τελευταῖος αὐτὸς μεταφράζεται σέ θεσμούς, ἰδεολογίες καὶ στάσεις ἀπέναντι στὸ φαινόμενο.

27. Thrasher P.M., *The Gang*, Univ. of Chicago Press, 1927.

28. Shaw C.R. & Mackay H., *Delinquency in Urban Areas*, Chicago University Press, 1940.

29. «...οἱ ἐγκληματικές συμμορίες ἐναρμονίζουν τὴν τάση τῶν νέων νὰ φτιάξουν μιὰ δική τους κοινωνία μιὰ καὶ δὲν ὑπάρχει κοινωνία στά μέτρα τῶν ἀνησυχῶν τους...».

30. «...ἡ ἐγκληματικότητα εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μὴ ἐλεγχόμενης ἐξέλιξης μίας κοινωνίας σὺν χώρου τῆς ὁποίας συγκλίνουν διάφορες δυνάμεις...».

Ἄν ὅταν γιὰ παράδειγμα, οἱ Shaw καὶ McKay χωρὶς νὰ κερδίσουν τὴν πόλη τοῦ Chicago σέ πέντε ὁμόκεντρους κύκλους ἐξικινώντας ἀπ' τὸ ἐμπορικὸ καὶ ἐπιχειρησιακὸ κέντρο (1η ζώνη) καὶ φθάνοντας στά προάστεια (5η ζώνη).

Ἄν ὅταν κανέναν τὸ νεανικὸ ἐγκληματικὸ πληθυσμὸ σέ τρεῖς κατηγορίες:

—ἐκείνους πού πέρασαν ἀπὸ τὰ δικαστήρια ἀνηλίκων,

—ἐκείνους πού παραπέμφθηκαν ἀπὸ τὰ δικαστήρια σέ σωφρονιστικὰ καταστήματα,

—ἐκείνους πού ἐντοπίσθηκαν ἀπὸ τὴν ἀστυνομία καὶ βρισκονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῶν δικαστικῶν ἐπιμελητῶν ἀνηλίκων.

Ἄν ὅταν διαπιστώνουν ὅτι ἡ ἐγκληματικὴ φθάνει στὸ ψηλότερο σημεῖο τῆς στὴν περιοχὴ πού περιβάλλει τὸ ἐμπορικὸ καὶ ἐπιχειρησιακὸ κέντρο (περιοχὴ πού συγκέντρωνε τὸ ἐργατικὸ δυναμικὸ τῆς βαριάς βιομηχανίας—The Loop—καὶ χαρακτηριζόταν ἀπὸ ἄθλιες συνθήκες διαβίωσης) καὶ στὴ συνέχεια μειώνεται ὅσο ἀπομακρύνεται κανεὶς ἀπὸ τὸ κέντρο πρὸς τὴν περιφέρεια (προάστεια) ἢ ὅτι ἡ σχέση ἀνάμεσα σέ νεαροὺς ἐγκληματίες πού τέθηκαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῆς ἀστυνομίας, νεαροὺς πού παραπέμφθηκαν στά δικαστήρια ἀνηλίκων καὶ νεαροὺς πού τοποθετήθηκαν σέ σωφρονιστικὰ καταστήματα εἶναι 30-5-2.³¹

Ἐπειδὴ τὰ κανεὶς μέχρι ποῖο σημεῖο οἱ δείκτες αὐτοὶ εἶναι ἀντιπροσωπευτικοὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐγκληματικότητας. Μ' ἄλλα λόγια πόσο ἡ καταγεγραμμένη ἐγκληματικὴ συμπίπτει μὲ τὴν πραγματικὴ ἐγκληματικὴ; Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα: Δὲν ὑπάρχει κρυφὴ ἐγκληματικὴ; Καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἀντιμετώπιση τῶν μεσοσπῶν νεαρῶν παραβατῶν τοῦ νόμου πού κατοικοῦν στίς ἀστικές συνοικίες; Δὲν ὑπάρχει ὡς πρὸς τὰ δικά τους παραπτώματα ἡ τάση νὰ ξεχνιούνται εὐκολότερα ἀπ' ὅτι τῶν νεαρῶν τῶν καταπιεζομένων τάξεων; Σ' αὐτὸ τὸ μέτρο θὰ ἦταν ἴσως πιὸ ἐνδιαφέρον νὰ χρησιμοποιηθεῖ κανεὶς τοὺς χάρτες καὶ τοὺς πίνακες τῶν Shaw-Mckay γιὰ νὰ ἐρευνηθεῖ, συγκρίνοντας τίς διάφορες ζώνες τῆς πόλης, πόσο περισσότερες πιθανότερες εἶχε ἕνας νεαρὸς γένερος τῶν Ghettos νὰ σταλεῖ σέ σωφρονιστήριον ἀπὸ τὸν ὁμηλικὸ του, λευκὸ μικροαστὸ, κάτοικο μίας οὐδέτερης ζώνης. Τέλος, τὸ ποσοστὸ τῆς κρυφῆς ἐγκληματικότητας δὲν εἶναι ἀντίστροφο ἢ τοῦλάχιστον ὄχι παράλληλο μ' αὐτὸ τῆς ἐπίσημα διαπιστωμένης ἐγκληματικότητας;

Ἄν ὅλοι αὐτοὶ οἱ προβληματισμοὶ ἀνακινοῦν βέβαια τὸ θέμα τῆς ἀντιπροσωπευτικότητας τοῦ διαθέσιμου δείγματος σέ σχέση μὲ τὸ βασικὸ πληθυσμὸ. Καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κατηγορεῖ κανεὶς τοὺς

31. Γιὰ 30 νεαροὺς ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῆς ἀστυνομίας, πέντε παραπέμφθηκαν στὸ ΔΑ καὶ δύο τοποθετήθηκαν σέ σωφρονιστήρια.

Shaw και Mckay που δέν έλυσαν τό πρόβλημα αυτό· γιατί παραμένει άλτο, τουλάχιστον μέσα στά πλαίσια της κλασικής θεώρησης του έγκλήματος σάν της συμπεριφοράς που διαφορίζει τόν έγκληματία από τούς υπόλοιπους ανθρώπους.

Όταν αναλύει κανείς τόν έγκληματικό πληθυσμό, αυτό που διαθέτει είναι ένα δείγμα (τά άτομα που έχουν ήδη περάσει στά χέρια της άστυνομίας, της δικαιοσύνης, του σωφρονιστικού συστήματος), αλλά αυτό που άγνοεί είναι ό βαθμός της αντίπροσωπευτικότητας αυτού του δείγματος σε σχέση μέ τό σύνολο τών μη γνωστών—έπίσημα—έγκληματιών. Μιά σειρά από έρευνες προσπάθησαν να άξιολογήσουν τήν αντίπροσωπευτικότητα τών έπιστήμων έγκληματιών σε σχέση μέ τήν έγκληματικότητα. Ό Short, για παράδειγμα, προσπάθησε να άποδείξει ότι τά παιδιά τών μεσαίων τάξεων ύποαντιπροσωπεύονταν σ' αυτό τό χώρο.³² Άλλοι προσπάθησαν να δικαιολογήσουν τήν ύποαντιπροσωπευση τών κοριτσιών ανατρέχοντας στους ιδιαίτερου τύπου παραβάσεων του νόμου που υιοθετούν: παραβάσεις πολύ λιγότερο «δρατές» που προσφέρουν πιό εύκολα σε διακανονισμούς άπ' ό,τι οι παραβάσεις τίς όποιες διαπράττουν τά άγόρια.³³ Άλλά τό πρόβλημα του «σκοτεινού άριθμού» της έγκληματικότητας παραμένει και έξακολουθεί να ταλαιπωρεί τούς έγκληματολόγους.³⁴ Έκτός ...άν έγκαταλείψει κανείς τήν άποψη σύμφωνα μέ τήν όποια είναι έγκληματίας ό παραβάτης του νόμου (νομικός όρισμός του έγκλήματος) και «άπορρωματίζοντας» ιδεολογικά τήν έγκληματικότητα (θεωρώντας τήν δηλαδή σάν τό γεγονός που έδωσε άπλώς άφορμή να κινηθούν οι μηχανισμοί του κολασμού) μεταθέσει τό βάρος από τήν περίπτωση (le cas) στους μηχανισμούς που τήν παρήγαγαν. Άπ' αυτή τή στιγμή, τό πρόβλημα της αντίπροσωπευτικότητας του διαθέσιμου πληθυσμού άλλάξει και τό ερώτημα τίθεται σ' αυτή τή βάση: Τι μάς μαθαίνει αυτός ό δεδομένος έγκληματικός πληθυσμός (τό δείγμα) για τά διάφορα όργανα που είναι έπιφορτισμένα μέ τήν άσκηση του κοινωνικού έλέγχου; Ποιός είναι ό ρόλος της άστυνομίας, της δικαιοσύνης, τών σωφρονιστικών συστημάτων στις διαδικασίες της έπιλογής, του «στιγματισμού», της «μοντελοποίησης» του ανθρώπινου εκείνου τύπου που θά ένσαρκώσει τόν άποδιοπομπαίο τράγο μιás κοινωνίας; Πρόκειται δηλαδή όχι άπλώς για μιá άλλαγή της κοινωνίας, αλλά για μιá αναθεώρηση,

για ένα άναπροσανατολισμό της έγκληματολογικής έπιστήμης σε σχέση μέ τό άντικείμενό της. Μ' αυτό τό θέμα όμως θ' άσχοληθούμε στό δεύτερο τμήμα αυτής της ένότητας. Προς τό παρόν άρκεί να παρατηρήσουμε ότι:

1. Όσο κι άν οι θεωρίες για τήν ύπαρξη καθαυτού έγκληματικών περιοχών μεταποίζουν τό φακό από τό πρόσωπο του έγκληματία στις οικολογικές συνθήκες της περιοχής όπου ζεί, όσο κι άν, κατ' αυτόν τόν τρόπο, καταφέρει ένα πλήγμα στις ευγονιστικές αντίληψεις της έποχής (που ήθελαν τίς κατώτερες τάξεις βιολογικά και κληρονομικά έπιβαρμένες σε σχέση μέ τό έγκλημα), δέν παύουν οι θεωρίες αυτές να άντιμετωπίζουν τό έγκληματικό φαινόμενο έξω από τό ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο του. Και αυτό γιατί:

2. Υπακούοντας στην ίδια έπιταγή του «παθολογισμού» που ίσχυε και στις προηγούμενες σχολές, οι θεωρητικοί της σχολής του Chicago άντιμετωπίζουν τήν έγκληματική συμπεριφορά σάν μιá έκφανση του οικολογικά παθολογικού χαρακτήρα της περιοχής, έτσι όπως μεταφράζεται σε κοινωνική άποδιοργάνωση, άποτελεί τό κλειδί για τήν εξήγηση του παράσματος στην πράξη. Άλλά έδώ άκριβώς βρίσκεται και ή άδυναμία³⁵ τών θεωρητικών της σχολής του Chicago: υιοθετώντας μιá πολύ στενή όπτική γωνία για τή θεώρηση του έγκλήματος (αυτήν που τούς υπάγορευε τό βιολογικό μοντέλο που διάλεξαν), σταματούν τίς έρμηνείες τους εκεί που θά έπρεπε να τίς άρχίζουν. Σε μιá κοινωνία «συμφωνίας», ή έννοια της κοινωνικής άποδιοργάνωσης δημιουργεί ύπόνοιες για τό είδος και τό ποίον αυτής της συμφωνίας μεταξύ τών μελών της. Άλλωστε, πώς να συμβιβαστεί στην πράξη αυτό τό «δραμα» της κοινωνίας του «consensus» μέ τήν άμερικανική κοινωνία του πλουραλισμού και της διαφοράς. Η λύση δόθηκε προσωρινά μέ τήν υιοθέτηση της έννοιας της «σύγκρουσης» (conflict) μέ τή στροφή από τίς οικολογικές στις έρευνες τών πολιτισμών.

γ) Άν άντικαταστήσει κανείς τήν έννοια της κοινωνίας σάν συμφωνίας (society as a consensus) μέ τήν έννοια της κοινωνίας συνουθύλεμα πολλαπλών και διαφορετικών πεποιθησεων, άξιών και παραδόσεων, άν δηλαδή κανείς δεχθεί τή διαφορική όργανωση της κοινωνίας σε έπιμέρους «πολιτισμούς»

32. Short, Nye, Olson, «Socioeconomic Status and Delinquency», *AJS*, τόμ. 63, January 1958.

33. Morris, Ruth, «Attitudes toward Delinquency by Delinquents, Non Delinquents and Their Friends», *British Journal of Criminology*, July, 1965.

34. Βλ. Δασκαλάκη, Η., «Η έγκληματολογική σημασία του σκοτεινού άριθμού της έγκληματικότητας», *Έπιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών*, 1975, τευχός 25, σελ. 370 έπ.

35. Άλλά και μεθοδολογικά, όπως υπέδειξε ό David Downes (*The Delinquent Solution*, London Routledge and Kegan Paul, 1966) πάσχει ή θεωρία αυτή της «κοινωνικής άποδιοργάνωσης» έφ' όσον στην ύπόθεση τών Shaw και Mckay, τουλάχιστον, καταλήγει σε ταυτολογία: «ό βαθμός της έγκληματικότητας σε μιá περιοχή είναι τό κύριο κριτήριο για τήν «κοινωνική άποδιοργάνωση» της περιοχής, που μέ τή σειρά της ύπολογίζεται για να προσδιοριστεί τό βαθμό της έγκληματικότητας».

(κουλτούρες), τότε ἡ σύγκρουση τῶν ἐπιμέρους «πολιτισμῶν»³⁶ μπορεί κάλλιστα νά χρησιμεύσει σάν βάση γιά μιὰ καινούργια θεώρηση τοῦ ἐγκληματικοῦ φαινομένου. Αὐτή εἶναι ἡ ὑπόθεση βάσης τῶν ὀπαδῶν τῶν θεωριῶν τῆς κουλτούρας.

Πρώτος ὁ Edwin Sutherland, ἀντικαθιστώντας τήν ἔννοια τῆς «κοινωνικῆς ἀποδιοργάνωσης» μέ αὐτήν τῆς «διαφορικῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης καί συμμετοχῆς» (differential association and organization), προσπάθησε νά ἐξηγήσει τήν ὑπαρξή ἐνός ἐγκληματικοῦ κώδικα συμπεριφοράς (μιᾶς ἐγκληματικῆς κουλτούρας) καί νά ποσοδιορίσει τούς τρόπους μεταβίβασής της.

Στίς κύριες γραμμές τῆς ἡ θεωρία τοῦ Sutherland³⁷ ἔχει ὡς ἐξῆς:

- Ἡ ἐγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται καί μάλλιστα μέ τή συναναστροφή μέ ἄλλα πρόσωπα μέσα ἀπό μιὰ διαδικασίαν λεκτικῆς ἐπικοινωνίας, κυρίως ὅμως μέσα ἀπό τὸ παράδειγμα.
- Ἡ ἐγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται στό ἔσωτερικό μιᾶς περιορισμένης ὁμάδας (οἱ ἀπόρροπες ἐπικοινωνίες ἔχουν μικρὴ ἐπίδραση), καί ἡ μάθηση αὐτὴ ἀναφέρεται τόσο στίς τεχνικές ὅσο καί στόν προανατολιόμο τῶν τάσεων, τῶν κινήτρων, τῶν τάσεων καί τῶν συλλογισμῶν.
- Ἡ ἐκμάθηση τῆς ἐγκληματικῆς συμπεριφοράς εἶναι συνάρτηση τοῦ τρόπου ἐρμηνείας τῶν διατάξεων τοῦ νόμου, κ' ἕνα ἄτομο γίνεται ἐγκληματίας ὅταν οἱ ἐρμηνεῖες πού τὸ φέρουν πρὸς τήν παράβαση τοῦ νόμου ἐπικρατοῦν τῶν ἐρμηνειῶν πού θά τὸ ἀπέτρεπαν.
- Ἡ διαφορική συμμετοχὴ σέ ὁμάδες μπορεῖ νά διαφέρει σέ συχνότητα, διάρκεια, παλαιότητα καί ἔνταση.
- Ἡ ἐγκληματικὴ διαμόρφωση κινεῖ τὸ ἴδιους μηχανισμοὺς πού ὑπεισέρχονται σέ κάθε διαμόρφωση, καί
- Ἡ ἐγκληματικὴ συμπεριφορά ἀποτελεῖ τήν ἐκφραση τῶν ἰδίων ἀναγκῶν καί ἀξιών πού ἐκφράζονται καί μέσα ἀπὸ κάθε ἄλλη συμπεριφορά.

Οἱ θέσεις αὐτῆς τοῦ Sutherland ἔγιναν ἀντικείμενο ὀξείας κριτικῆς. Ὁ Cohen,³⁸ γιά παράδειγμα, τόν

κατηγορεῖ ὅτι δέν ἐξηγεῖ γιὰτί ὑπάρχει μιὰ ἐγκληματικὴ κουλτούρα πού μεταδίδεται μέσα ἀπὸ τὴ διαδικασίαν τῆς διαφορικῆς συναναστροφῆς. Ἄλλὰ ὁ Matza συνοψίζει τὸ πρόβλημα ἔτσι: «... Ἀπὸ τὸν ἐκ γενετῆς ἐγκληματία ὡς τὴ διαφορική συναναστροφή, ἡ ἐξήγηση τῆς ἐγκληματικότητας στηρίχθηκε στίς ριζικὰ διαφορετικῆς περιστάσεις πού ἀντιμετώπισαν ὁ ἐγκληματίας καί ὁ νομιμόφρονος πολίτης... καί οἱ δύο παρουσιάζονται σάν ἄνθρωποι τῶν περιστάσεων ἀλλὰ διαφορετικῶν περιστάσεων ὁ καθένας...»³⁹

Ἔτσι, μιὰ ὀλόκληρη περίοδος ἐγκληματολογικῆς θεώρησης καί κατασκευῶν, βασισμένη στὴ διαφορά, κατάφερε νά ἀπομονώσει τὴ μελέτη τοῦ ἐγκληματολογικοῦ φαινομένου ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ συστήματος καί, ὅπως λέει ὁ Matza, «... γιά τὴν ἐγκληματολογία ὁ δρόμος πού ὀδηγοῦσε στοῦ ἐγκλημα δέν περνοῦσε ἀπὸ τὴν ἐξουσία».⁴⁰ Ὅλοι μελετοῦσαν τὸν ἐγκληματία καί τὸ ἐγκλημα ἀπ' εὐθείας καί καθ' ἑαυτὰ, χωρὶς νά ὑπομιάζονται ὅτι τὸ ἀντικείμενο τῆς παρατήρησής τους περιοριζόταν στὰ προϊόντα τῶν μηχανισμῶν τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου. Ἄντιθετα μάλιστα, αὐτοὶ οἱ μηχανισμοὶ θεωροῦνταν ἄλλως ἀπὸ τὴν κλασικὴ κοινωνιολογία τοῦ ἐγκληματος σάν ἡ εὐαίσθητη πλάκα στὴν ὁποία καταγραφόταν τὸ ἀντικείμενο τῆς σπουδῆς της. Ὅτι ἔπαιαν ἕνα ρόλο στὴν παραγωγή τοῦ ἀντικειμένου τῆς σπουδῆς της (γιά νά ξαναθυμηθοῦμε τὸν Engels, ὅταν ὀρίζει τὸ ἐγκλημα σάν μιὰ κοινωνικὴ παραγωγή...) ἦταν ἀδιανόητο, καί ἡ μελέτη τῶν μηχανισμῶν αὐτῶν ἀρρηστική. Ἄλλωστε, οἱ νομικοὶ δέν τούς περιέγραψαν τόσα χρόνια. Μόνο πού τὸ Δίκαιο εἶναι ἕνα κλάδος δεοντολογικὸς καί ὄχι περιγραφικὸς πού οἰκοδομεῖ περισσότερο παρά περιγράφει. Καί τὸ σύστημα τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης εἶναι περισσότερο ἕνας «σκοτεινὸς θάλαμος» παρὰ τὸ «γαλάνο οἰκοδόμημα» πού ὁ καθένας μπορεῖ νά ἔχει θεὰ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν λειτουργίας.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, σιγά-σιγά, οἱ βεβαιότητες τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐγκληματολογικῆς ἐπιστήμης ἄρχισαν νά δοκιμάζονται καθώς μιὰ σειρά ἀπὸ γεγονότα συμβάλεσε στὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀνεπάρκειας τῆς κλασικῆς ἐγκληματολογίας νά δώσει ἀπάντηση στοῦ «γιατί» τοῦ ἐγκληματικοῦ φαινομένου. Ἀπὸ τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '60, οἱ μελετητῆς τοῦ χώρου ἄρχισαν νά διερωτῶνται ἂν θά ἔπρεπε νά κάνουν τὴν ἔρευνα τῆς ἐγκληματικότητας ἔρευνα τῶν μηχανισμῶν πού παράγουν τὴν ἐγκληματικότητα. Αὐτὸ συνέπεσε—ἐξωτερικὰ τουλάχιστον—μέ τὴ δραματοποίηση τοῦ δημοσίου λόγου πάνω στὴν ἐγκληματικότητα, δραματοποίηση πού ἔγινε τόσο πού ἔντονη καί ἀποτελεσματικὴ ὅσο ἀνατέθηκε στὰ ἐξαιρετικὰ ἐξεληγμένα ὀπτικοακου-

36. Ἡ θέση αὐτὴ εἶχε κατ' ἀρχὴν διατυπωθεῖ ἀπὸ τὸν Thorsten Sellin, *Culture, Conflict and Crime*. NY Social Science Research Council, καί εἶναι θεμελιώδης γιά τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἐγκληματος σὺν πλάσεια τῶν θεωριῶν περὶ κουλτούρας. Ἐπιγραμματικὰ ὁ Sellin εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἐγκληματικότητα μπορεῖ νά γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμό μεταξὺ δύο ἠθικῶν ἐπιταγῶν δύο διαφορετικῶν πολιτισμῶν. Ἐν γνῶσει τῆς πολυνομίας τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας, πολυνομίας πού ὀφείλεται κυρίως στὴν πολυεθνικὴ σύνθεσι τῆς (πράγμα πού τῆς δίνει τὸ χαρακτηριστὴ τὸ melting-pot), ἀποδίδει σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός—τὴν πολυνομία—καί τὴ σύγκρουση πού συνεπάγεται, συχνὰ, τὴν ἐγκληματικότητα.

37. Sutherland, E. et Cressey, D., *Principles of Criminology*. Philadelphia, Lippincott 1966 (7e ed), σελ. 443, κυρίως κεφ. 4.

38. Cohen A., *La déviance*. Gembloux, Duculot 1971.

39. Matza, D., *Delinquency and Drift*. NY, Wiley 1964.

40. Matza, D., *Becoming Deviant*. NY, Prentice Hall, 1969.

στικά μέσα μαζικής πληροφόρησης. Στή συνέχεια, ή ανάπτυξη τών όργάνων τού κοινωνικού έλέγχου τής έγκληματικότητας, ή εξάπλωσή τους σ' όλες τές σφαίρες τής ζωής τών πολιτών, σέ συνδυασμό μέ τήν κρίση τής νομιμότητας τού Κράτους και τών όργάνων του, όδήγησαν σέ μιá άμφισβήτηση τών θεσμών και τών αξιών πού δέν άφησε άνεπηρέαστο καί τού χώρου τής έγκληματολογικής έπιστήμης και έρευνας. Ή δράση τών όργάνων τού κοινωνικού έλέγχου τής έγκληματικότητας, όπως όλων τών όργάνων τού κρατικού μηχανισμού, μήκε στή σφαίρα τής άμφισβήτησης, και μέσα από θεωρίες και έρευνες έπιχειρήθηκε ή αντικατάσταση τού κλασικού άντικειμένου τής έπιστήμης από ένα καινούργιο.

Στή συνέχεια τών αναπτύξεών μου, θά προσπαθήσω να φωτίσω άκριβώς αυτή τήν περίοδο τών άμφισβήτησεων στό χώρο τής έγκληματολογίας, πού όδήγησαν στόν άναπροσανατολισμό τών έπιστημονικών τής προοπτικών.

B. Οί άδυναμίες τής κλασικής έγκληματολογίας: ή άμφισβήτηση τού άντικειμένου τής

"Όταν γυρίζε κανείς πίσω στήν ιστορία τών αναζητήσεων τής έγκληματολογίας, ξαναζει τήν άγνοια μιáς έπιστήμης πού ανέκαθεν άγνοιζόταν να προσδιοριστεί και να προσδιοριστεί τού άντικειμένου τής κατά τρόπο έπιστημονικό. Αυτό δέν ξενίζει όποιον έχει πρόσβαση στήν έγκληματολογία από τό Δίκαιο, γιατί γυρίζε τόσο τί άποικιοκρατικές τάσεις τού πρώτου όσο και τούς άγώνες γιά άνεξαρτητοποίηση τής δεύτερης. "Ας είμαστε ρεαλιστές: *ό νομικός όρισμός* τού έγκλήματος είναι εκείνος πού δημιουργεί θεωρητικά και άφηρημένα, σ' ένα πρώτο στάδιο, τή δυνατότητα τής τέλεσης τού έγκλήματος (μέ τήν αναγόρευση μιáς πράξης σέ εγκληματική στόν ΠΝ), και μέ τήν ευκαιρία τής πραγμάτωσης αυτού άκριβώς τού *νομικού έγκλήματος* τίθενται στή συνέχεια τά έρωτηματικά πού άφορούν τό πρόσωπο, τήν πράξη, ή μεταχείριση κτλ. Μπροστά σ' αυτή τήν πραγματικότητα ό ρόλος τής έγκληματολογίας ήταν και είναι πάντοτε λεπτός και έπικίνδυνος. Πώς να βρεί τόν κοινό παρονομαστή πράξεων τόσο διαφορετικών μεταξύ τους, όπως ή άνθρωποκτονία, ή άπάτη, ή προσβολή τών χρηστών ήθών, ή κλοπή, ή μοιχεία: κι άν τόν βρεί, πώς να άποτρέψει τόν κίνδυνο να χαρακτηριστεί «βασιλικότερη τού βασιλέως» από τή διεύρυνση πού έχει ύποσσει τό άντικείμενο τής μέσα σ' όλα αυτά τά χρόνια τής έγκληματολογικής γνώσης; Ήδη στό χώρο τής έγκληματολογίας μεταχειρίζομαστε όρους, όπως ή «*déniance*»—άπόκλιση από τίς νόρμες—άντί γιά έγκλημα. Κι όμως, τό νομικό έγκλημα τουλάχιστον αυτό *πού όρίζει ό νομοθέτης*: «Nullum crimen, sine lege», ή ή άντιμετώπιση πού

συνεπάγεται είναι μιá *όρισμένη ποιή*: «Nulla poena sine lege». Ή έγκληματολογία, μακριά από μιá τόσο συγκεκριμένη τοποθέτηση, άναζητήσε έξω από τόν Ποινικό Νόμο τό άντικείμενό της.

"Έτσι, άνάτρεξε στό «φυσικό έγκλημα» τού Garofalo και—μιá και τό ζήτημα συνδεόταν μ' αυτή τήν ύπόστασή της σάν αυτόνομη έπιστήμη—άντέταξε στους δογματικούς τού Ποινικού Δικαίου ότι: «ή νομική έννοια τού έγκλήματος καλύπτει μιá κοινωνική και άνθρώπινη πραγματικότητα πού σάν φαινόμενο προηγείται τού Νόμου και τόν τροφοδοτεί».⁴¹

"Όστε τό άντικείμενο τής έγκληματολογίας είναι αυτό τό «ώμο», «άκατέργαστο» φαινόμενο πού προηγείται κάθε θεσμοποίησης σέ ποινικό νόμο. Και ή έγκληματολογία ξεκίνησε να προσδιορίζει τήν αιτία τών θεμελιών αυτού τού φαινομένου και, άπό τόν Lombroso ως τόν Pinatel, τόν Sutherland ως τίς θεωρίες τής άλληλεπίδρασης, προσπάθησε ν' άπομονώσει τούς παράγοντες πού θά έρχιχαν φώς στό «γιατί» τής έγκληματικής συμπεριφοράς: Γιατί ό Α περνά στήν εγκληματική πράξη και ό Β όχι; Αυτό θά τόν θεμελιικό έρώτημα τής προηγουμένης δεκαετίας. Άλλά άπάντηση δέν δόθηκε, κι αυτό γιά δύο κυρίως λόγους:

1. Ό πρώτος είναι όφθαλμοφανής: Δέν ύπάρχει διαφορά φύσης ανάμεσα σ' εκείνον πού περνά στήν πράξη και σ' εκείνον πού συνεχεται από τήν άπειλή τού Ποινικού Νόμου. Καμιά έπιστημονικά τεκμηριωμένη και πρακτικά έπαληθευμένη θεωρία περί «καταστάσεως έπικινδυνότητας» (*état dangereux*) δέν μπόρεσε να μάς δώσει τόν έγκληματολογικό τύπο άνθρώπου πού, είτε από τίς προσωπικές του συνθήκες είτε από τίς συνθήκες τού κοινωνικού του περιβάλλοντος; θά είχε περισσότερες πιθανότητες να έγκληματοίσει από όποιοδήποτε άλλον.

2. Ό δεύτερος λόγος δέν είναι ίσως άμεσα αντιληπτός αλλά άποτελεί τό λόγο τής άμφισβήτησης τού μέχρι σήμερα άντικείμενο τής έγκληματολογίας και συνοψίζεται σέ μιá παρατήρηση τών Taylor, Young και Walton:⁴² «οί αιτίες γιά τίς όποιες ένα πρόσωπο διαπράττει ένα έγκλημα μπορεί να διαφέρουν κατά τάξη και σημασία από εκείνες γιά τίς όποιες συλλαμβάνεται ένας έγκληματίας...».

"Αν λοιπόν τό έγκλημα δέν «είναι» αλλά «φτιάχνεται», καταλαβαί κανείς ότι τό άντικείμενο παρατήρησης πού έχει ύποσσει ή έγκληματολογία δέν είναι τόσο «άγνό» και τόσο «άκατέργαστο» όσο ύποθετικά έχει γίνει δεκτό.

"Αναμφισβήτητα, ένας εγκληματίας είναι μιá άπτή πραγματικότητα—μέ σάρκα και όστά—, και ή πράξη τού άποτελεί, 'θε κάποιο μέτρο, έκφραση τής προσωπικότητας του. Άλλά τό να έχει άνακρυ-

41. Pinatel, J., *La criminologie*, Paris, SPES 1960.

42. Taylor, Young and Walton, *op. cit.* σελ. 10, ύποσημείωση 2.

χθεὶ κανεὶς σέ ἐγκληματῖα δέν εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον μῆς πράξης, ἀλλὰ καί μῆς ἀπόφασης πού ἀπό μιά ὀρισμένη σκοπιὰ μπορεῖ νά θεωρεῖται δικαιολογημένη, ἀλλὰ ἀπὸ μιά ἄλλη αὐθαίρετη. Κι' ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται τὸ πρόβλημα. Γιά νά γίνει ἀντιληπτό, θά προσπαθῶμεν νά φωτίσουμε αὐτὰ τὰ ἐπίπεδα, ὅπου τοποθετοῦνται οἱ ἀποφάσεις ἐκεῖνες πού ὀδηγοῦν στήν ἀνακήρυξη ἐνὸς ἀτόμου σέ ἐγκληματῖα, γιά νά δοῦμε κατὰ πόσο τὸ «ἀντικείμενον» αὐτὸ «κατασκευάζεται», κατὰ πόσο στήν «κατασκευή» τού ὑπαισθέρχονται καί ἄλλοι παράγοντες, πού ἀλλάζουν τελείως τὶς ἐπιστημονικὲς προοπτικὲς.

α. Ἐνας πρῶτος παράγοντας εἶναι ὁ σκοτεινὸς ἀριθμὸς. Γνωρίζουμε ὅτι αὐτὸς διαφέρει αἰσθητὰ ἀπὸ τὸ ἕνα ἐγκληματῖο στὸ ἄλλο⁴³ καί ὅτι, ἔτσι ὡπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἔρευνες πού ἔγιναν, εἶτε μέ τὴ μέθοδο τῆς αὐτοεξομολόγησης, εἶτε μ' αὐτὴν τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν παθόντων, εἶναι σημαντικὸς. Ἡ ὑπαρξή του, παρ' ὅλα αὐτὰ, θά μποροῦσε νά εἶναι ἀδιάφορη, ἂν ἡ τύχη προσδιόριζε ἐκεῖνους πού συλλαμβάνονται καί ἐκεῖνους πού διαφεύγουν ἢ ἂν αὐτὸ τὸ γεγονός (τῆς σύλληψης) ἦταν χωρὶς συνέπειες.

Στὴν πραγματικότητα, ἡ τύχη παίξει τὸ ρόλο τῆς ἀλλὰ καί ἄλλοι παράγοντες συμβάλλουν, καί γι' αὐτοῦς θά μιλήσουμε στήν ἐπόμενη παράγραφο. Ἐκεῖνον πού ἐδῶ πρέπει νά τονίσουμε, εἶναι ὅτι ἡ ἀνακήρυξη ἐνὸς ἀτόμου σέ ἐγκληματῖα ἔχει σημαντικὲς συνέπειες στήν κατοπινὴ του ἐξέλιξη.^{43b} Οἱ περισσότεροι ἐγκληβιοὶ ἔχουν σέ κάποια στιγμή διαπράξει κάποιο ἐγκληματῖο κατὰ τῆς περιουσίας. Ἐκεῖνοι πού δέν συνελήφθησαν, ἐγκαταλείπουν στίς περισσότερες περιπτώσεις τὴν συμπεριφορά αὐτῆ καί «ἀνανεώνουν τὸ συμβόλαιόν» τους μέ μιά κοινωνία ἀπὸ τὴν ὁποία σέ κάποια στιγμή εἶχαν ἀποκοπεῖ. Στὴν ἀντίθετη περίπτωσι, πού τὸ ὑποκείμενον συνελήφθη, βρίσκεται ἀντιμέτωπο μέ μιά ἀρνητικὴ εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ του πού πολύ συχνὰ δέν δέχεται σὰν πραγματικὴ, ἀλλὰ τὴν υἱοθετεῖ γιά νά «τεθεῖ», νά «ἀντιθεθεῖ».

Φυσικά, αὐτὰ δέν ἀποτελοῦν παρά πιθανές ἀντιδράσεις σέ δύο διαφορετικὰ ἔνδεχόμενα. Ἀλλὰ, σέ κάθε περίπτωσι, τὸ γεγονός τῆς σύλληψης ἀποτελεῖ ἕνα σημαντικό παράγοντα γιά τὴ διαμόρφωσι μῆς προσωπικότητας ἀπέναντι στοῦ νόμου.⁴⁴

β. Αὐτὸ τὸ θέμα τοῦ σκοτεινοῦ ἀριθμοῦ δέν θά ἦταν τόσο ἀνησυχητικόν, ἂν δέν μᾶς ὀδηγοῦσε στὴ διαπίστωσι ὅτι ἡ ομάδα τῶν ἐπίσημα ἀνακηρυγμένων ἐγκληματιῶν εἶναι προῖον μῆς διαδικασίας ἐπιλογῆς καὶ φιλτραρισματος, πού ζετυλιγεται τόσο στοῦ ἐπίπεδο τῆς ἀστυνομίας ὅσο καί σ' αὐτὸ τῆς εἰσαγγελίας ἢ τῶν δικαστῶν. Ἐκεῖ γίνεται κοινοτυπία

ἡ ἐπὶ κλησι ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν (ἡλικία, ἐθνικὴ καί κοινωνικὴ προέλευσι) πού ἔχουν σάν συνέπεια τὶς ταχύτερες καί ἐντονότερες ἐπεμβάσεις ἀπὸ τὸ γεγονός καί μόνον ὅτι αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ συνδέονται μ' ἕνα στερεότυπο ἐπικινδυνότητας. Μέσα στοῦ πλαισίου τῆς προστασίας τῆς νεότητος, ἡ ἐπέμβασι, μέ γνώμονα τὸ καλὸ τὸ παιδιοῦ, ἐμφανίζεται περισσότερο ἀναγκαία, ὅταν ἕνας ὀρισμένος ἀριθμὸς ἀρνητικῶν στοιχείων συνηγορεῖ σ' αὐτό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, ἡ δραστηριοποίησι τῶν θεσμῶν κοινωνικῆς ἀνάληψης ἔχει σκοπὸ τὴν ὁμαλοποίησι καί τὸ συμψηφισμό τῶν ἐλλείψεων. Ἀλλὰ, γενικά, μήπως δέν καταλήγουν στήν ἐπίτασι τῆς περιθωριοποίησι τῶν νέων;⁴⁵ Κι αὐτὴ βέβαια εἶναι μιά ἐρώτησι πού δέν μπορεῖ νά ἔχει συγκεκριμένη ἀπάντησι. Ἀλλὰ καί μόνον τὸ γεγονός ὅτι οἱ διαδοχικὲς ἀποφάσεις, πού ὀδηγοῦν στήν ἀνακήρυξη ἐνὸς προσώπου σέ ἐγκληματῖα, προσδιορίζονται ἀπὸ παράγοντες πού δέν ἔχουν ἄμεσα νά κάνουν μέ τὸ πρόσωπο τοῦ ἐγκληματῖα ἢ μέ τὴν πράξι του, δημιουργεῖ προβλήματα ἀντιπροσωπευτικότητας τοῦ δείγματος καί κατ' ἐπέκτασι ἀξιοπιστίας τοῦ ἀντικειμενοῦ μελέτης (πού στήν περίπτωσι εἶναι ὁ ἐγκληματῖας καί ἡ πράξι του).

Ὁ Ph. Robert, μέ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀξιολόγησι τῶν ἐγκληματικῶν στατιστικῶν σάν ἐργαλεῖο τῆς ἐγκληματολογικῆς ἐπιστήμης, ἔχει ἐπισημάνει αὐτὴ τὴν ἀδυναμία τοῦ «κλασσικοῦ» ἀντικειμένου, πού ἀποτελεῖ ὁ ἐγκληματῖας καί τὸ ἐγκλημα. Γιατὶ ὁ «ἐγκληματῖας» ἢ τὸ «ἐγκλημα» εἶναι μεγέθη πού γίνονται ἀντικείμενα μέτρησης καί μόνον σάν τέτοια εἶναι—ἀλλωστε—ἐπιστημονικὰ ἀξιόλογα. Ἡ στατιστικὴ ὁμως μέτρησι αὐτῶν τῶν μεγεθῶν ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ ἀντικειμενικὲς προϋποθέσεις (τῆς ὁρατότητος⁴⁶ καί τῆς παραπομπῆς τῆς πράξης) ἀλλὰ καί ἀπὸ ὑποκειμενικὲς, ὅπως οἱ ἰδέες πού ἔχουν σχηματισθῆ ἢ ὄργανα τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου (ἀστυνομικοῖ, δικαστῆς, κοινωνικοῖ λειτουργοῖ κτλ): α) γιά τὸ εἶδος τῆς συμπεριφορᾶς πού συνιστᾶ ἐγκληματῖο καί β) γιά τὴν ἀστοχολή καί τὴν λειτουργία πού ἐκπληρώνουν οἱ διάφοροι θεσμοί, ὅπως ἡ ἀστυνομία, τὸ ψυχιατρικὸ κατὰστημα ἢ οἱ κοινωνικοῖ λειτουργοῖ.

Μέ βάση αὐτὲς τὶς ἰδέες-παραστάσεις τῶν ὀργάνων τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου καί σύμφωνα μέ τὴν ἐσωτερικὴ λογικὴ τοῦ κάθε θεσμοῦ, πραγματοποιεῖται στοῦ τέλος ἡ «ἐπιλογή» σάν ἀποτέλεσμα μῆς διαδικασίας «ἀνακατασκευῆς» καί προσαρμογῆς

45. Βλ. τὴ συγκλονιστικὴ μαρτυρία τοῦ Anad. M., «Les laminoires de l'education surveillée», *Actes*, No 10, 1976.

46. Καί αὐτὴ ἡ «ὁρατότητα» τῆς πράξης ἀποτελεῖ πρόβλημα γιά τὸ μελετητὴ τῶν ἐγκληματικῶν στατιστικῶν: εἶναι φανερό ὅτι ὅλες οἱ ἐγκληματικὲς πράξεις δέν εἶναι τὸ ἴδιο ὁρατῆς, καί εἶναι φυσικὸ νά λάβει γνώσι ἡ ἀστυνομία εὐκολότερα ἐνὸς ἐγκληματοῦ πού τελεσθῆκε σέ μιά λαϊκὴ πολυκατοικία παρὰ σέ μιά ἀπομονωμένη βίλλα.

43. 43a. Βλ. Δασκαλάκη Η., *op. cit.*, σελ. 374 ἐπ.

44. Βλ. Debuyss, Chr., Joos, J., L' *enfant et l' adolescent voleur*, Dessart, Bruxelles 1971.

του αντικειμένου μέτρησης στά διάφορα επίπεδα της άστυνομίας, της εισαγγελίας ή των δικαστηρίων. "Όστε ό μελετήτης του έγκληματικού δείγματος μελετά τελικά τό προϊόν-άποτέλεσμα μιάς μακράς διαδικασίας, όπου αντικειμενικοί και ύποκειμενικοί παράγοντες, τύχη και σκοπιμότητες, ιδεολογικές και στάσεις έχουν έμπλακεί.

γ. Μιά τρίτη διαπίστωση πολλών συγγραφέων μάς όδηγει σ' ένα στάδιο πολύ προγενέστερο της διαδικασίας οικοδόμησης του αντικειμένου παρατήρησης: σ' αυτό της αναγόρευσης μιάς πράξης σέ έγκληματική. "Ό κατάλογος των πράξεων πού περιλαμβάνονται στόν Ποινικό κώδικα και ύπάγονται στίς συνήθεις δικαιοδοσίες είναι τό άποτέλεσμα μιάς επιλογής πού έγινε μέ πολιτικά κριτήρια. "Ό Sellin⁴⁷ τό είχε διακηρύξει ήδη άπό τό 1960: «Είναι λοιπόν προφανές ότι θεσμοποιούνται μόνο εκείνες ό νόρμες πού προστατεύουν τίς ήθικές άξίες της όμάδας ή των ομάδων πού κατέχουν τή δύναμη νά επιβάλλουν τή θέλησή τους στόους άλλους και τά μέσα νά επηρεάσουν τήν κυβέρνηση».

Γιά νά άποδείξει τό ίδιο πράγμα, ό Foucault⁴⁸ έγραψε γιά τήν άνάγκη στήν όποία βρισκότανε ή Γαλλία και ή Δυτική Εύρώπη στήν άρχή της βιομηχανικής-καπιταλιστικής περιόδου νά επαναπροσδιορίσει τίς άξίες της και νά περιγράψει τίς ζώνες, όπου όι παρανομίες ήσαν άνεκτές. "Όπως έχουμε ήδη γράψει (σ. 301), ή οικονομική εξέλιξη σέ συνδυασμό μέ τό άτομικιστικό πνεύμα της εποχής όδήγησαν σέ μιά άναθεώρηση των άξιων πού είχε τίς συνέπειές της και στό νόμο. "Ετσι, ό,τι έθιγε τήν ιδιοκτησία έγινε αντικείμενο άνακαδικοποίησης μέσα στά πλαίσια της όποίας όι άνοχές λιγόστεψαν και ό κολασμός έγινε όλο και πιά έπιτακτικός. Μέ τόν έρχομό του καπιταλισμού, όι λαϊκές τάξεις δέν έχουν πιά πρόσβαση στίς «άνεκτες παρανομίες» (illégalismes tolérés). ένώ, αντίθετα, όι άστικές τάξεις επιφυλάσσουν γιά τόν εαυτό τους άυτό πού ό Foucault όνομάζει «γόνομο πεδίο της παρανομίας των δικαιομάτων» (domaine fécond de l'illégalisme des droits): χρησιμοποίηση της σιωπής του νόμου, άπάτες, φοροδιαφυγές, παράνομες έμπορικές έπιχειρήσεις... Αυτά τά δύο είδη παρανομιών (των λαϊκών και των άστικών τάξεων) αντιμετωπίζονται συνήθως άπό δύο διαφορετικά δικαστηριακά κυκλώματα: τά *τακτικά δικαστήρια*, κάθε φορά πού πρόκειται γιά έγκλήματα της περιουσίας τά όποία απαγγέλλουν ποινές, και τά *ειδικά δικαστήρια* κάθε φορά πού πρόκειται γιά λεπτότερες παραβάσεις των κανονισμών ή των νόμων περί τήν άσκηση της έμπορίας ή της βιομηχανίας, πού προβλέπουν συμβιβασμούς ή άλλες διευθετήσεις.

Δέν θ' αναπτύξω έδώ ό,τι έχει ήδη άναπτυχθεί άπό τόν Sutherland γιά τήν περίπτωση των «έγκληματιών του λευκού περιλαμίου». "Η ύπαρξη διαφόρων δικαιοδοσιών μπορεί κάλλιστα νά δικαιολογηθεί άπό τά ίδια τά χαρακτηριστικά των ύποθέσεων (έμπορικές-άστικές ύποθέσεις). "Εκείνο πού, παρ' όλα αυτά, σοκάει και προσδίδει χαρακτήρα ύβαιρεσίας στήν όλη ύπόθεση, είναι τό γεγονός ότι ή *παραδοσιακή έγκληματικότητα* (έκείνη πού συνήθως επικαλούμεθα) περιορίζεται σ' αυτήν άκριβώς τήν έγκληματικότητα, πού περνά άπό τίς διαδικασίες των τακτικών δικαστηρίων, ότι όι μελέτες γιά τήν έγκληματικότητα περιορίζονται σ' αυτές τίς περιπτώσεις. Πραγματοποιείται έτσι μιά πόλωση του ένδιαφέροντος, πού όδηγει σέ λανθασμένες γενικεύσεις και άποτυπώ αφορισμούς. Παίρνουμε ένα παράδειγμα πού συχνά αναφέρεται άπό τόν Ph. Robert⁴⁹ και άφορά τή γαλλική πραγματικότητα (άλλά τά μπορούσε νά άφορά και άλλες άλλες χώρες): τά έργατικά άτυχήματα σκοτώνουν τουλάχιστον 10 φορές περισσότερα άτομα άπ' ό,τι όι άνθρωποκτονίες, όι φόνοι και όι σωματικές βλάβες πού είχαν σάν άποτέλεσμα τό θάνατο σωρευτικά. Τά θανατηφόρα άτυχήματα της κυκλοφορίας βρίσκονται σέ μιά σχέση 65 άτυχημάτων γιά κάθε άνθρωποκτονία κατόπιν ή άνευ προμελέτης. Τέλος, ένώ όι ληστείες άπέφεραν, τό 1973, 54 έκατομμύρια φράγκα στός δράστες τους, όι άπάτες περί τή φορολογία και τούς τελωνειακούς δασμούς άπέφεραν αντίστοιχα 4 και 20 δισεκατομμύρια σύμφωνα με τίς έπίσημες έκτιμήσεις.

Κατά τά άλλα, γιά νά υιοθετήσουμε τήν όπτική γωνία του P. Lascoume, φρίτουμε (και αυτό άκριβώς συνιστά τήν εθούνη της έγκληματολογίας σάν έπιστήμης, πού συμβάλλει μέ τήν υιοθέτηση ενός περιορισμένου αντικειμένου μελέτης στή διάδοση των έγκληματικών στερεοτύπων) μπροστά στίς έγκληματικές ένέργειες της άπαγωγής όμήρων ή των βιαιοτήτων κατά άνυπερασπιστών προσώπων και σιωπούμε γιά τίς *έγκληματικές πρακτικές* των βιομηχανιών φαρμάκων και τροφίμων, των έπιχειρήσεων κατασκευής ακινήτων ή των άπατεώνων πού έμφελοδούνται άπό τήν ψιλή τιμή ή τήν κακή ποιότητα των προϊόντων του έμπορίου. Στήν πραγματικότητα, γράφει ό P. Lascoume: «...ή μόνη έγκληματικότητα πού εμφανίζεται σάν έπικίνδυνη είναι εκείνη πού άποτελεί εκδήλωση μιάς ρήξης μέ τήν κρατούσα ιδεολογία: ή κλοπή χρήσης θίγει τήν άτομική ιδιοκτησία, ή χρήση των ναρκωτικών τήν παραγωγικότητα, ή σεξουαλική έλευθερία τίς οικογενειακές δομές κτλ...». Καί ή έγκληματολογία, στό μέτρο πού υιοθετεί σάν ιδιαίτερο αντικείμενο μελέτης της τό «έγκλημα», στό μέτρο πού διαδίδει ή νο-

47. Sellin, T., «Groupes de pouvoir, législation et criminalité», PSC, 1960, 40, 8.

48. Foucault, M., *op. cit.* σελ. 3.

49. Godefroy, Th., Robert, Rh., «Le coût du crime en France», CGAI, 1971, I.A.Melun, 1973, σελ. 89-138.

μιμοποιεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα (στατιστικές, θεωρίες, μελέτες πάνω σέ προκατασκευασμένους πληθυσμούς) τοὺς μηχανισμούς κολασμοῦ τοῦ συστήματος κυριαρχίας στό μέτρο πού συμβάλλει στή μεγάλη ἐπιχείρηση τῆς καλλιέργειας καί διάδοσης τῶν κύριων στερεοτύπων τῆς ἐγκληματικότητας, δέν μπορεῖ παρά νά καταλήγει σέ μιά ἐπιστήμη τοῦ κολασμοῦ.

Ὅστε, γιά ἄλλο ἓνα λόγο τὸ ἀντικείμενο τῆς κλασικῆς ἐγκληματολογίας ἐμφανίζεται ἀνίκανο νά στηρίξει ἀπὸ μόνο του τὴν ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ ἐγκληματικὸ φαινόμενο. Οἱ λίγες ἀναφορές πού κάναμε στὰ ρεύματα σκέψης πού ἀκολουθήσαν τοὺς κλασικούς προβληματισμούς τῆς ἐγκληματολογίας τὸν περᾶσματος στήν πράξη, ἔφεραν στὸ φῶς μηχανισμούς καί διαδικασίες πού συντελοῦν ἐξ ἴσου—τουλάχιστον—μέ τὴν ὕλική τέλεση τῆς πράξης, στήν «κατασκευή» τοῦ ἀντικειμένου τῆς παρατήρησης. Ἡ διαπίστωση αὐτῆ εἶχε σά φυσική συνέπεια τὴ μετάθεση τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὸ ἐγκλημα στοὺς μηχανισμούς πού τὸ παρήγαγαν. Οἱ Ferracouti καί Newman ἔγραψαν τὸ 1972: «Ἄν ὁ ἐγκληματίας εἶναι ἓνα πρόσωπο στὸ ὁποῖο ἔχει θεθεῖ ἡ ἐτικέττα τοῦ «ἐγκληματία», ἀπορρέει λογικά ὅτι πρέπει νά μελετήσουμε ἄχι μόνο τὸν ἐγκληματία... ἀλλὰ καί τὴ σημασία τῆς ἐτικέττας καθαυτῆν καί, αὐτὸ πού εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικό, τὸ ἡ τὰ πρόσωπα πού θέτουν αὐτὴ τὴν ἐτικέττα στὸν ἐγκληματία καί τὴ διαδικασία πού υἰοθετοῦν...»

Ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν μηχανισμῶν τῆς ἀντίδρασης, ἔτσι ὅπως αὐτὴ ὑλοποιεῖται στὸ *στιγματισμό* ἑνὸς ἀνθρώπου σάν ἐγκληματία ἢ στήν *ἀπόρριψη* του, ἀποτέλεσε ἓνα δευτερο πῶλο ἐγκληματολογικὸ ἐνδιαφέροντος ἐξ ἴσου σημαντικό μέ τὸν προηγουμένο (τοῦ περᾶσματος στήν πράξη) καί ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ τὴν οἰκοδόμηση δύο παράλληλων προβληματικῶν γύρω ἀπὸ τίς ἐννοιες τοῦ ἐγκλημάτου καί τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης. Ἔτσι, οἱ Taylor, Young καί Walton, πρότειναν τὸ 1973 τὴ μελέτη:

—τῆς πολιτειολογίας	}	τοῦ ἐγκλήματος
—τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας		
—τῆς δυναμικῆς	}	τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης
—τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας		
—τῆς πολιτειολογίας		

Στὸ ἐπόμενο καί τελευταῖο μέρος τῆς ἐργασίας μου θ' ἀναφερθῶ σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν «καινούργια» ἐγκληματολογία τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης, ἔτσι ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τίς μελέτες τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας κι ἔτσι ὅπως ὑλοποιεῖται σήμερα στή μελέτῃ τῶν μηχανισμῶν τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου (ἀστυνομίας, δικαιοσύνης, φυλακῶν, ψυχιατρικῶν καταστημάτων, κοινωνικῆς πρόνοιας

III. ἡ καινούργια ἐγκληματολογία ἢ ἡ ἐγκληματολογία τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης

Ἄν μιλάμε γιὰ κοινωνικὴ ἀντίδραση (réaction sociale) ἐννοοῦμε τίς «στάσεις» (attitudes) πού μιά κοινωνία παίρνει ἀπέναντι σέ ὀρισμένα φαινόμενα. Κι ὅταν λέμε ὅτι ἡ ἐγκληματολογία πρέπει νά μεταθέσει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀπὸ τὸ ἐγκλημα στήν κοινωνικὴ ἀντίδραση ἐννοοῦμε ὅτι, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ ἐγκλημα δέν ὑπάρχει παρά σάν ἀντίδραση μιᾶς κοινωνίας ἀπέναντι σέ μιά συμπεριφορά, εἶναι ἐπισημονικὰ ἐπιβεβλημένο νά γνωρίσει κανεὶς τίς αἰτίες καί τοὺς κανόνες αὐτῆς τῆς ἀντίδρασης. Ἡ ἰδέα δέν εἶναι καινούργια· ὑπῆρχε ἤδη στὸ ἔργο τοῦ Durkheim:⁵⁰ καμιά συμπεριφορά δέν εἶναι ἀπαράδεκτη, κολάσιμη ἀπὸ τὴ φύση τῆς· ἡ ἀντίδραση πού ἐπισύρει ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον ὅπου διαδραματίζεται τῆς ἀποδίδει αὐτὸν τὸ χαρακτῆρα. Στὴ συνέχεια, ἡ ἰδέα αὐτῆ στηριξε ὅλες τίς ἔρευνες πάνω στήν ἀλληλεπίδραση,⁵¹ τὸ στιγματισμό,⁵² τὸ ρόλο τῶν ὀργάνων τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου.⁵³ Ἔτσι, διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ κι ἄλλων ἐγκληματικῶν συμπεριφορῶν ἀπ' αὐτές πού γνωρίζει ὁ Ποινικὸς Κώδικας, ἢ καί ἄλλων ἐγκληματιῶν ἀπ' αὐτοὺς πού γνωρίζει ἡ Ποινικὴ Δικαιοσύνη. Ὅλα αὐτὰ εἶχαν σάν συνέπεια, τὴν ἀμφοισήτηση, γιὰ τὴν ὁποία μιλῆσαμε, τῆς νομιμότητας τῆς ἐγκληματολογίας καί τοῦ ἀντικειμένου τῆς. Ὅμως, ἐκτός ἀπ' αὐτὴ τὴ συμβολὴ τους, ὅλες οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν οἰκοδόμηση μιᾶς καινούργιας ἐγκληματολογίας μέ ἀντικείμενο τὴν κοινωνικὴ ἀντίδραση, ὑπῆρξαν σκόρπιες καί ἀνοργανωτες. Ἡ κοινωνικὴ ἀντίδραση χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ἐγκληματικότητα, γιὰ νὰ δοθεῖ ἀπάντηση στὸ κλασικὸ ἐρώτημα τῆς ἐγκληματολογίας τοῦ περᾶσματος στήν πράξη· δέν ἀποτέλεσε αὐτοτελὲς ἀντικείμενο ἔρευνας.

Πρῶτος ὁ Rh. Robert⁵⁴ γιὰ τὴ Γαλλία προσπάθησε νὰ ὀργανώσει καί νὰ συστηματοποιήσει τὴν ἔρευνα στὸ χῶρο τῆς κοινωνικῆς ἀντίδρασης. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴ διαπίστωση τῆς ἀδυναμίας τῆς κλασικῆς προβληματικῆς τῆς ἐγκληματολογίας, διατυπώνει τίς ἐξῆς δύο θέσεις:

1) Τὸ ἐγκληματολογικὸ ἐνδιαφέρον πρέπει νά στραφεῖ στήν ἔρευνα τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων κα-

50. Durkheim, E., *De la division du travail social*, Paris, 1960, σελ. 35-39, 43-48, 64-68.

51. Mead, G.H., *Mind, Self and Society*, Chicago, Univ. of Chicago Press, 1934.

52. Lemert, T., *Social Pathology*, NY, Mc Grawhill, 1951.

53. Chambliss, W.J., *Crime and the Legal Process*, NY, Mc Grawhill, 1969.

54. Διευθυντὴς ἐρευνῶν τοῦ SEPC (Ἰνστιτούτο Ποινικῶν καί Ἐγκληματολογικῶν Ἐρευνῶν τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Δικαιοσύνης). Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Bordeaux I (Ἐγκληματικὴ Κοινωνιολογία) καί στὸ ICP (Ἰνστιτούτο Ἐγκληματολογίας Παρισίων).

νώων, ή απόκλιση από τούς όποιους όδηγεί στην κοινωνική αντίδραση του στιγματισμού μιás συμπεριφοράς σάν κοινωνικά απαράδεκτης ή έγκληματική.

2) Έπειδή ή έγκληματικότητα δέν είναι όποιαδήποτε συμπεριφορά και ό έλεγχός της έχει ανατεθεί σ' ένα σύστημα εξαιρετικά ειδικευμένο (τής Ποινικής Δικαιοσύνης), πού έnsαρκώνει διάφορες κοινωνικές άποστολές, ή αντίδραση σ' αυτή άκριβώς τή συμπεριφορά—τήν έγκληματική—πρέπει νά μελετηθεί μέσα άπ' αυτό τό σύστημα του κοινωνικού έλέγχου τής έγκληματικότητας.

Αδτές οί διαπιστώσεις μās όδηγούν νά άσχοληθούμε μέ τό θέμα τών κανόνων συμπεριφοράς πρώτα και μ' αυτό τής Ποινικής Δικαιοσύνης ύστερα, χωρίς νά ξεχνάμε ότι τά δύο αυτά θέματα συμπλέκονται, άλληλοϋποστηρίζονται και ότι μέσα άπό τήν άμοιβαία αυτή πλοκή και άλληλεξάρτηση αναφαίνεται τό έγκλημα, προίόν όρισμένων κοινωνικών δομών, όρισμένων ιδεολογικών τάσεων πού στηρίζουν αυτές τίς δομές, όρισμένων κοινωνικών μηχανισμών πού εξυπηρετούν τήν ήγεμονία αυτών τών ιδεολογιών και τή συντήρηση τών κοινωνικών δομών.

A. 'Η προβληματική του κοινωνικού έλέγχου: προβληματική τών κανόνων συμπεριφοράς

Είδαμε πόσο οί άδυναμίες τών κλασικών προβληματισμών έφεραν σ' άδιέξοδο τήν έγκληματολογική έρευνα: άς ξαναγυρίσουμε λοιπόν σέ μιá ύπόθεση πού θά έπρεπε ν' άποτελεί τήν ύπόθεση βάσης σέ κάθε έρευνα του είδους: ή έγκληματικότητα και γενικότερα κάθε άποκλίνουσα συμπεριφορά (déviance) δέν άποτελούν άντικείμενο μελέτης άμεσο και πρωτογενές. 'Η έγκληματικότητα, όπως και κάθε απόκλιση άπό τόν κανόνα, *παράπέμπει στόν κανόνα*. Βέβαια άπό τή διαπίστωση αυτή άπορρεί λογικά ή έπόμενη ερώτηση: Ποιόν κανόνα ή τί είναι κανόνας;⁵⁵ Στην πραγματικότητα, ύπάρχουν τρεις όρισμοί τής νόρμας:

- ό ένας είναι στατιστικός και παραπέμπει στό μέσο όρο,
- ό άλλος άναφέρεται στις κυρίαρχες άξίες μέσα σέ μιá κοινωνική ομάδα,
- ό τρίτος άφορά τούς άναγκαστικούς κανόνες πού έχουν τεθεί σέ μιá κοινωνική ομάδα.

Φυσικά, άνάμεσα στους τρεις αυτούς όρισμούς ύπάρχει κάποια συγγένεια πού γίνεται άντιληπτή άπ' τή δυνατότητα τής «όλίθησης» άπό τή μιá κατηγορία στην άλλη. 'Ας πάρουμε τό παράδειγμα πού χρησιμοποιεί ό Ph. Robert:⁵⁶ όλοι άγαπάνε τό βλάκα του χωριού (πρώτος όρισμός) άλλά, άν οί κοινωνι-

κές συνήκες ένταθούν, γρήγορα θά τόν ύποψιαστούν ότι «τό κάνει έπιτήδες» και θά τόν στραβοκοιτάξουν (δευτέρος όρισμός), και στό τέλος αυτόν θά κρεμάσουν άν τά πράγματα χειροτερέψουν πολύ (τρίτος όρισμός). 'Αν τό παράδειγμα αυτό άποτελεί ήδη κάποια ένδειξη τής κοινωνικής λειτουργίας του έλέγχου τής απόκλισης άπό τόν κανόνα (τή νόρμα), δέν θά πρέπει παρ' όλα αυτά νά μās κάνει ν' άμελήσουμε τόν πολυμορφικό χαρακτήρα τής νόρμας. 'Αντίθετα μάλιστα, αυτός ό πολυμορφικός χαρακτήρας, σέ συνδυασμό μέ τήν ύφαστική έφαρμογή τής νόρμας πού μέ τήν θέσπισή της θεσμοθετεί τήν άποκλίνουσα συμπεριφορά, όδηγούν στό να δεχθεί κανείς τήν προβληματική του κοινωνικού έλέγχου σάν προβληματική τών έρευνών πάνω στην έγκληματικότητα.

'Ωστε ή άποκλίνουσα συμπεριφορά δέν μπορεί νά συλληφθεί καθ' έαυτήν. Δέν ύπάρχει παρά μέσα στη διαδικασία άναγωγής μιás συμπεριφοράς σέ κανόνα. Αυτή ή διαδικασία τής άναγωγής μιás συμπεριφοράς σέ κανόνα θεσμοθετεί μιá τάξη πραγμάτων μέσα σέ μιá όρισμένη περιοχή τής κοινωνικής ζωής. 'Ετσι, τίθενται τά όρια αυτής τής τάξης άλλά ταυτόχρονα «δημιουργείται» και ή άταξία πού είναι ή άλλη πλευρά τής τάξης.

α) Μιά πρώτη κατεύθυνση τών έρευνών του κοινωνικού έλέγχου πρέπει νά προσανατολιστεί λοιπόν πρós τή διαδικασία θεσμοθέτησης τών κανόνων συμπεριφοράς. Κι αυτό σημαίνει έρευνες τόσο πάνω στη *θέσπιση* τής νόρμας (σέ σχέση μέ τίς κοινωνικές δομές πού τήν υπάγορεύουν και τίς συγκρούσεις πού τήν προσδιόρισαν) όσο και στην *πρόσληψη* της. Καί σ' αυτό τό σημείο έγγιζουμε ένα θέμα εξαιρετικά σημαντικό γιά τή μελέτη του κοινωνικού έλέγχου τής άποκλίνουσας συμπεριφοράς (και τής έγκληματικότητας έπομένως): τήν άνάγκη τής μελέτης τών ιδεολογικών φαινομένων. Αυτό τό θέμα τής μελέτης τών ιδεολογικών φαινομένων έχει στην πράξη παρεξηγηθεί άπό δύο λανθασμένους έπιπονητικούς προσανατολισμούς:

1. 'Από τή μιá μεριά, προσάπθισαν νά τό άναγαγουν σέ μιá υποτιθέμενη μάχη μεταξύ τών θεωριών περί συμφωνίας (consensus) και σύγκρουσης (conflict). 'Αλλά μιá διχοτόμηση τόσο άπόλυτη δέν μπορούσε παρά νά άποπροσανατολίσει τή σπουδή πάνω στην πρόσληψη τής νόρμας.

2. 'Από τήν άλλη, οί περισσότεροι μελετητές τής πρόσληψη τής νόρμας έτόνισαν τή σημασία του βαθμού γνώσης αυτής τής νόρμας. Πρόκειται εδώ κυρίως γιά τό πρώτο κύμα μελετών KOL,⁵⁷ πού έθεσε σά στόχο του τή μελέτη και τή μέτρηση τής «κοινής γνώμης» προκειμένου νά πραγματοποιηθεί

57. Knowledge and Opinion about Law (γνώση και γνώμη περί του νόμου). 'Επιτροπή Κοινωνιολογίας του Δικαίου - Διεθνής Ένωση Κοινωνιολογίας.

55. 'Ο κανόνας έχει εδώ τήν έννοια τής νόρμας.

56. Ph. Robert. *op. cit.*

μέσα ἀπό τὴν ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς τελευταίας ὁ ἐκσυγχρονισμός, ἡ προσαρμογὴ τοῦ νόμου στὶς καινούργιες ἀπαιτήσεις τῆς. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ θέμα πρέπει νὰ θεωρηθῆι ὅτι ἔχει λήξει ἀπὸ τότε ποῦ ὁ B. Kutchinsky⁵⁸ ἀπόδειξε, στὴν εἰσήγησή του στὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἡ γνωσιολογικὴ διάσταση ἦταν πάντα μικρῆς σημασίας στὶς παραστάσεις τῆς νόρμας. Ὁ Ph. Robert ἀπὸ τῆ δικῆ του σκοπιά, σὲ πρόσφατη μελέτη του,⁵⁹ τονίζει ὅτι ἀπ' αὐτὴ τὴν περιορισμένη ἢ κακῆς ποιότητας γνώση τῆς νόρμας δὲν πρέπει νὰ συμπεράνει κανεὶς ὅτι παρατηρεῖται ἔλλειψη παραστάσεων⁶⁰ καὶ στάσεων⁶¹ ἀπέναντι στὴ νόρμα. Ἄλλως αὐτὲς οἱ παραστάσεις καὶ οἱ στάσεις χαρακτηρίζονται περισσότερο ἀπὸ τίς κανονιστικές (dimentions normatives) καὶ συναισθηματικὲς διαστάσεις τους παρά ἀπὸ τίς γνωσιολογικὲς.

β) Ὅσο ἐνδιαφέρουσα κι ἂν εἶναι ὁμοῦς ἡ μελέτη τῆς θεσμοθέτησης τῆς νόρμας ἀπὸ τὴν διπλῆ σκοπιά τῆς θέσεως καὶ τῆς πρόσληψης τῆς, δὲν εἶναι δυνατό νὰ παραλειφθῆι, στὰ πλαίσια ἐνὸς προγράμματος τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου, ἡ μελέτη τῆς *οὐσιαστικῆς* ἐφαρμογῆς τῆς. Κι αὐτὸ, *πρῶτα* γιατί μερικὲς νόρμες δὲν ὑπάρχουν παρά στὴν ἐφαρμογὴ τους, *ὕστερα* γιατί ἐκείνες ποῦ ἀποτελοῦν ἀντικείμενο μιᾶς ἀφηρημένης θεσμοθέτησης δὲν εἶναι δυνατό νὰ συλληφθοῦν παρά στὴ συγκεκριμένη ἐφαρμογὴ τους (καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητά τους μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐφαρμογὴ).

Ὅλα αὐτὰ ὀδηγοῦν στὴ διαπίστωση ὅτι ὁ κοινωνικός ἐλέγχος διεξάγεται μέσα ἀπὸ μιὰ σειρά συνθετῶν, πολλαπλῶν διαδικασιῶν: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὰ ἐξειδικευμένα ὄργανα σ' αὐτὴ τὴ λειτουργία εἶναι πολλαπλά. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅλος ὁ κοινωνικός ἐλέγχος δὲν ἐξαντλεῖται στὴν παρέμβαση αὐτῶν τῶν ἐξειδικευμένων ὀργάνων. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου (κ.ε.) εἶναι ἀφανές: ἀναπτύσσεται ἔξω ἀπὸ τὸ μικρὸ, ἐμφανές, ὄρατὸ τμήμα ποῦ ἀποτελοῦν τὰ ἐξειδικευμένα ὄργανα (ἀστυνομία, σύστημα Ποινικῆς Δικαιοσύνης, σωφρονιστικὸ σύστημα κτλ.). Στὴν πραγματικότητα, αὐτὸ τὸ ἀφανές τμήμα τοῦ κ.ε. δὲν εἶναι δυνατό νὰ διαχωριστῆι ἀπὸ τὴν «κοινωνικὴ ρύθμιση» (régulation sociale) ἔτσι ὅπως αὐτὴ ἡ τελευταία πραγματοποιεῖται μὲ τὴ

συνδρομὴ τῆς οἰκογένειας, τοῦ σχολείου, τῆς κοινῆς γνώμης... Ἔτσι, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι σ' ἓνα *πρῶτο στάδιο* ὁ κ.ε. εἶναι πίεση γιὰ βόλεμα, γιὰ τακτοποίηση τοῦ ατόμου μέσα στὸ περιβάλλον του, καὶ σ' αὐτὸ τὸ στάδιο δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴ γενικὴ κοινωνικὴ ρύθμιση (régulation sociale générale), ἐνῶ μετατρέπεται σὲ καταπίεση ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ γιὰ κάποιο λόγο τὸ άτομο δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸ στὸν κοινφορμισμὸ. Ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ ρυθμιστῆι, ἀνατίθεται στους ἐιδικούς ποῦ θὰ ἐγγυηθοῦν γιὰ τὴν ἀσφάλειά μας καὶ θὰ κατανικήσουν τὸ φόβο μας γιὰ τὸ ἄγνωστο καὶ τὸ διαφορετικὸ.

Καταλαβαίνει λοιπὸν κανεὶς τὴ σημασία ποῦ ἡ μελέτη τῶν ἰδεολογικῶν φαινομένων (ὅπως εἶναι οἱ παραστάσεις καὶ οἱ στάσεις ἀπέναντι στους κανόνες κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς) μπορεί νὰ ἔχει γιὰ τὴν κατανόηση αὐτοῦ τοῦ κ.ε., ποῦ δὲν εἶναι ἄμεσα ἀντίληπτος.

Ἀπὸ τὸ γενικὸ καὶ ἀφανὴ κ.ε. περνᾶμε στὴ συνέχεια στὸν κ.ε. τῶν ἐξειδικευμένων ὀργάνων. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ μιὰ μορφή κ.ε. στὴν ἄλλη πραγματοποιεῖται χωρὶς διακοπὴ, γιατί οἱ δύο αὐτὲς μορφὲς κ.ε. εἶναι δεμένες μεταξύ τους. Γιὰ νὰ ὑπάρξει ἐπέμβαση τῶν ἐξειδικευμένων ὀργάνων τοῦ κ.ε., πρέπει ἢ ἡ *ὀρατότητα* (visibilité) τῆς πράξης νὰ εἶναι ἀρκετὴ ἢ *κάποιος νὰ κινήσει τοὺς μηχανισμοὺς αὐτῶν τῶν ὀργάνων*. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν *ὀρατότητα*, δὲν χρειάζεται νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἐνῶ μερικὰ άτομα ζοῦν κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τῶν πολλῶν, ὑπάρχουν ἄλλα ποῦ ζοῦν ἀποτραβηγμένα, μακριὰ ἀπὸ τὰ ἀδίκριτα βλέμματα. Κι αὐτὴ ἡ διαφορικὴ ὀρατότητα εἶναι συνάρτηση τοῦ ἐπαγγελματικοῦ status τοῦ κάθε ατόμου, ἀρα τῆς τοποθέτησής του στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία.

Ἡ ὀρατότητα ὁμοῦς δὲν εἶναι τὸ πᾶν. Ἔχει παρατηρηθῆι ὅτι τὰ ἐξειδικευμένα ὄργανα τοῦ κ.ε. δὲν εἶναι συνήθως ἀετιροφοδοτούμενα: στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ἢ πρῶτὴ ὕλη τους διαιβιβάζεται ἀπὸ ἄλλο κάποιον.⁶² Αὐτὴ ἡ *παραπομπή* ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὁρισμένες ἐξωτερικὲς συνθήκες ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς παραστάσεις ποῦ οἱ παράγοντες τῶν μηχανισμῶν τοῦ κ.ε. ἔχουν γιὰ τὴν ἐγκληματικότητα, τὸν ἐγκληματία, τὰ ὄργανα ἐλέγχου καὶ τὴ χρῆση τους.

Μέ λίγα λόγια, ἡ παραπομπὴ σ' ἓνα ἐξειδικευμένο ὄργανο τοῦ κ.ε. ἐξαρτᾶται ταυτόχρονα:

— ἀπὸ *ἐξωτερικὲς περιστάσεις* ποῦ ποικίλλουν ἀνάλογα μὲ τὴν κοινωνικὴ προέλευση τοῦ ατόμου, ὅπως εἶναι ὁ βαθμὸς ὀρατότητας τῆς πράξης ἢ ἁκόμα τὰ κίνητρα⁶³ ποῦ ὀθοῦν στὴν παραπομπὴ ἢ

58. Kutchinsky, B., *op. cit.*, σελ. 14.

59. Robert, Rh., «Consensus, conflit, et attitudes envers le crime et la loi pénale», *Annales Internationales de Criminologie*, 1978, том. 17, ἀρ. 1 καὶ 2, σελ. 233.

60. Μὲ τὸν ὄρο παράσταση (représentation), καὶ ἔτσι ὅπως χρησιμοποιεῖται στὴ μελέτῃ τῶν ἰδεολογικῶν φαινομένων, ἐννοεῖται ἐδῶ τὸ σύστημα ἐκείνου γνώσης ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα σύνολο αἰσθημάτων, πεποιθήσεων, ἀξιῶν, στάσεων, ποῦ μεταφράζονται σὲ ἓνα λόγο (discours) καὶ σὲ πρακτικὲς σχετικὲς μ' ἓνα κοινωνικὸ ἀντικείμενο.

61. Μὲ τὸν ὄρο στάση (attitude) ἐννοεῖται τὸ τμήμα τῆς παράτασης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ποῦ μεταφράζεται σὲ λήψη θέσης (prise de position) ἀπέναντι σ' ἓνα φαινόμενο.

62. Αὐτὸς ὁ κάποιος μπορεί νὰ εἶναι ἓνα ἄλλο ὄργανο τοῦ κ.ε. Ἀμερικανικὲς ἐρευνες ἔχουν ἀποδείξει ὅτι οἱ φιλανθρωπικὲς ὀργανώσεις π.χ. παιζοῦν ἓνα σημαντικό ρόλο στὴν παραπομπὴ ὁρισμένων υποθέσεων στὴν ποινικὴ δικαιοδοσία τῶν ἀνηλίκων.

63. Ἔτσι τὸ νὰ θεωρεῖται κανεὶς τὸν ἑαυτό του ἢ ἄλλο θῆμα μιᾶς παράνομης συμπεριφορᾶς (ἢ ἐνδεχομένω νὰ γίνῃ θῆμα) εἶναι ἓνας λόγος ποῦ συντελεῖ στὴν κίνηση τῶν μηχανισμῶν τοῦ ἐξειδικευ-

τά άντικίνητρα που άποτρέπουν άπό αυτήν.
—άπό τίς παραστάσεις που έχουν οι παραπέμμενες
στά όργανα του κ.ε. γιά τό έγκλημα, τόν έγκλη-
ματία ή γιά τήν άποστολή του κάθε όργάνου του
κ.ε.

Μ' αυτά τά φαινόμενα τής «όρατότητας» και τής
«παραπομπής» εγγίζουμε τό καυτό σημείο τής με-
λέτης τών έξειδικευμένων όργάνων του κ.ε.

B. Τό σύστημα τής Ποινικής Δικαιοσύνης ή τά έξειδικευμένα όργανα του κοινωνικού έλέγχου τής έγκληματικότητας

Έδω και ένα αιώνα περίπου, γινόμαστε μάρτυ-
ρες ενός τρελλού πολλαπλασιασμού τών μέσων εί-
δικής μεταχείρισης στό χώρο του κ.ε. τής άποκλί-
νουσας συμπεριφοράς. Βλέπουμε νά έμφανίζονται
όλο και νεώτεροι μηχανισμοί έλέγχου. Στην άρχή,
αυτό θεωρήθηκε σάν βαθμιαία ύποκατάσταση νέων
ήπιωτέρων μορφών κ.ε. (όπως είναι ή πρόληψη στό
χώρο του έγκλήματος) στίς παλαιότερες άυστηρά
κολαστικές μεόδους του παρελθόντος. Έν τού-
τοις, ή προσεκτικότερη παρατήρηση φέρνει στό
φώς ότι οι έπιλεγόμενες «καινούργιες» μορφές κ.ε.
είναι συχνά θυγατέρες τών παλαιότερων και ότι αυ-
τή ή συγγένεια δέν είναι χωρίς σημασία. Τόσο μάλι-
στα, όσο στήν πράξη δέν ύπάρχει ύποκατάσταση
άλλά σάρωση παλαιών και νεωτέρων μεθόδων: ή
μεταχείριση τών έγκληματιών σ' άνοικτό χώρο δέν
άδειάζει τίς φυλακές, ούτε τά προληπτικά προ-
γράμματα καταργούν τίς δικαιοδοσίες γιά τούς ά-
νηλικούς, ούτε ή ψυχιατρική του τομέα κλείνει τά
παλιά ψυχιατρικά καταστήματα... Ό καρκίνος έ-
τσι άπλώνεται παντού... Και ή έμπειρία αυτού του
αύξανόμενου καταμερισμού τής κοινωνικής έργα-
σίας, του έλέγχου τής άπόκλισης άπό τίς όρμες,
μάς έπιτρέπει νά καταλάβουμε τό ένδιαφέρον που
παρουσιάζει σήμερα ή σπουδή τής γενεαλογίας αυ-
τών τών έξειδικευμένων όργάνων του κ.ε.⁶⁴

Παράλληλα όμως μ' αυτή τή σπουδή τά όργανα
αυτά του κ.ε. άπαιτούν μιά πιό προσεκτική εξέτα-
ση τής λειτουργίας τους που μπορεί νά πάρει τίς έ-
ξης τρεις διαστάσεις:

1. Τή μελέτη τών προκατασκευασμένων πληθυ-
σμών.⁶⁵ Τών πληθυσμών δηλαδή που καλούνται νά

μένου κ.ε. Αντίθετα, στήν περίπτωση που κανείς δέν αισθάνε-
ται νά θίγεται άμεσα άπό μιά παράνομη συμπεριφορά (όπως
συμβαίνει στίς περισσότερες περιπτώσεις του όργανομένου έγκ-
λήματος ή του έγκλήματος τών συναλλαγών), οι πιθανότητες
παραπομπής στό όργανο του κ.ε. μειώνονται κατά πολύ.

64. Bl. a) Foucault, *op. cit.* b) Lascoumes, P., *Prevention et con-
trôle social*, Genève - Paris, Médecine et Hygiène - Masson 1977. c)
Fourquet, F., et *Les équipements du pouvoir*, Paris UCE. 1973. d)
Deyon P., *Le temps des prisons*, Lille, ed. univ. 1975.

65. Άπό τή μελέτη τών γαλλικών στατιστικών προκύπτει ότι
συνήθως τό «τελικό προϊόν» του συστήματος τής ΠΔ—έκείνος
κατά του όποιου άπαγγέθηκε καταδικαστική άπόφαση ή καλύ-

ένσαρκώνουν τό στερεότυπο του έγκληματία ή ό-
ποιουδήποτε κοινωνικά άπαράδεκτου τύπου άν-
θρώπου.

2. Τή μελέτη⁶⁶ τής έσωτερικής λειτουργίας του
συστήματος τής Ποινικής Δικαιοσύνης στά έπιπε-
δα τής άστυνομίας-εισαγγελίας-δικαστικών άπο-
φάσεων και στή σχέση τών έπιπέδων αυτών μεταξύ
τους.

3. Τέλος, και κυρίως, τή μελέτη τής άνακατα-
σκευής του άντικειμένου.⁶⁷

Άπό τήν πρώτη ύλη που διαθέτει (είτε άπό δική
του πρωτοβουλία είτε άπό παραπομπή) ένα όργανο
κ.ε. προβαίνει σέ μιά έπιλογή και μιά σταδιακή κα-
τασκευή του τελικού άντικειμένου του. Σ' αυτή τή
διαδικασία κατασκευής του άντικειμένου του υπει-
σέρχονται κάθε στιγμή όχι μόνο ιδέες που οι άλλοι
έχουν γιά τό άντικείμενο του αλλά και οι παραστά-
σεις που αυτό τό ίδιο τό όργανο του κ.ε. έχει γιά τήν
κοινωνική του λειτουργία (επαγγελματική ιδεολο-
γία τών όργάνων του κ.ε.).

Όστε, και σ' αυτό τό έπίπεδο, ή γνώση τών ιδεο-
λογικών μηχανισμών τών «παραστάσεων» που
σχηματίζουν και τών «στάσεων» που παίρνουν τά
όργανα του συστήματος τής Ποινικής Δικαιοσύνης
άπέναντι στά κοινωνικά φαινόμενα, ένδιαφέρει έ-
ξαιρετικά γιά τή διαφώτιση αυτού του τμήματος
του κοινωνικού έλέγχου.

Σ' αυτό τό σημείο πρέπει νά προσθέσουμε ότι αυ-
τές οι «παραστάσεις» που σχηματίζουν τά όργανα
του κ.ε. γιά τό έγκλημα, τόν έγκληματία, τήν ίδια
τήν κοινωνική τους άποστολή και που έπηρεάζουν
σημαντικά τή λειτουργία τών διαδικασιών του κοι-
νωνικού έλέγχου, δέν είναι αθόρμητες. Κατά κά-
ποιο τρόπο, εξαρτώνται άπό τή δομή τών έξειδικευ-
μένων όργάνων του κ.ε., άπό τή λειτουργία τους,
κυρίως όμως άπό τήν παραγωγή τους. Στίς ιδεολο-
γικές κατασκευές πάνω στήν έγκληματικότητα,
διαπιστώνει κανείς τήν ύπαρξη ισχυρών στερεοτύ-
πων που στηρίζονται στήν παραγωγή τυπικών είκό-
νων του έγκληματία και τής έγκληματικότητας.
Παρατηρούμε, επίσης, ότι τά όργανα «ιδεολογικής

τερα εκείνος που έκτίει ποιηή στίς φυλακές—άντιστοιχεί σέ μιά
όρισμένη μερίδα του γενικού πληθυσμού: πρόκειται γιά άνδρα,
νέο, συχνότερα άλλοδαπό, που άνήκει σέ μιά ύποκατηγορία τής
μικροαστικής τάξης (μικροεπιχειρηματίας) ή στήν κατηγορία
τής έργατικής τάξης. Βλ. γιά περισσότερα στοιχεία Robert, Ph.
Aubusson de Cavarley, B., Godefroy, Th., *Statistiques criminelles et
analyse du système pénal: réflexions conceptuelles et hypothèse d'a-
nalysse*, Lyon, Colloque europeuropéen du CNPS sur «connaissance
de la justice pénale», 1977, ronéo.

66. Στή μελέτη αυτή έχει κρινολεκτικά επενδύσει ή νεοβειμε-
ριανή άμερικανική κοινωνιολογία. Γιά γαλλική βιβλιογραφία,
βλ. τό πρόσφατο βιβλίο του Herpin, N., *L'application de la Loi*, Pa-
ris, Seuil, 1976.

67. Robert, Ph., Lambert, Th., Faugeron, C., *Image du viol collec-
tif et reconstruction d'objet*, Genève, Paris, Médecine et Hygiène-
Masson, 1976.

ἀποικιοποίησης» τροφοδοτούνται ἀπό τόν ἴδιο μηχανισμό μέσ' ἀπό τόν ὁποῖο τά ὄργανα τοῦ κ.ε. κατασκευάζουν τελικά τό ἀντικείμενό τους. «Ὅπως ἔχει ἤδη γραφθεῖ, ἀπό τά στοιχεία πού ἀποτελοῦν τήν πρώτη ὕλη τῆς ἄστυνομίας, τῆς εἰσαγγελίας, τῆς δικαιοσύνης, γίνεται μιά ἐπιλογή μέ ἀποτέλεσμα ἄλλα στοιχεία νά ἀπορρίπτονται καί ἄλλα νά διατηροῦνται. Αὐτά πού διατηροῦνται, ἀνακατασκευάζονται μέ γνώμονα τήν ἐσωτερική λογική κάθε ὄργάνου. Ἔτσι, ἡ *παρέμβαση τοῦ ἐξειδικευμένου ὄργάνου* (στό πρόσωπο τοῦ ἀστυνομικοῦ, εἰσαγγελέα, δικαστή) πού στήν πραγματικότητα ἐξαρτᾶται τόσο ἀπό ἐξωτερικές, ἀντικειμενικές συνθήκες (ὁρατότητα τῆς πράξης, παραπομπή), ὅσο καί ἀπό ὑποκειμενικές (παραστάσεις ἐκείνων πού τροφοδοτοῦν τήν Ποινική Δικαιοσύνη μέ πρώτη ὕλη)—συνθήκες πού μέ τή σειρά τους ἐξαρτῶνται σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τή θέση τοῦ ἀντικειμένου τῆς παρατήρησης μέσα στήν κοινωνική ἱεραρχία—*ἐμφανίζεται σάν ἡ μόνη βαρύνουσα καί μοιραία. Καί τό ἔγκλημα, τελικό προϊόν τῆς λειτουργίας τῶν μηχανισμῶν τῆς λειτουργίας τοῦ κ.ε., «ξεπηδαῖ ἀπό τό σκοτεινό θάλαμο τῆς δικαιοσύνης» σάν τό ὄρατό ἀποτέλεσμα μιάς διαδικασίας παραγωγῆς πολύ πῶς σπουδης καί πολύπλοκῆς ἀπ' ὅσο μπορεῖ νά ὑποτεθῆ.*

Καταλαβαίνει κανεῖς λοιπόν τή σημασία πού αὐτό τό «προϊόν» θά ἔχει γιά τήν ἀναπαραγωγή τῶν παραστάσεων τοῦ ἐγκληματία, τοῦ ἐγκληματιοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου στή συνέχεια. Ἀκόμα, γίνεται κατανοητή καί ἡ σημασία πού ἔχει ἡ μελέτη ὅλων αὐτῶν τῶν μηχανισμῶν—στήν ἰδεολογική τους κυρίως διάσταση γιά τή σωστή τοποθέτηση τοῦ ἐγκληματικοῦ φαινομένου.

Ἔτσι, τά ἐξειδικευμένα ὄργανα τοῦ κ.ε., παρά τήν ἐξέλιξή τους ἀπό τόν XIX αἰώνα καί πέρα, ἔχουν περιορισμένη θέση στήν ὅλη διαδικασία τοῦ ἐλέγχου. Στήν πραγματικότητα, ὁ ρόλος τους περιορίζεται σ' αὐτόν τοῦ *ἔμμεσου ρυθμιστή τοῦ κ.ε.* στό μέτρο πού τά προϊόντα τους (ἐγκλημα-ἐγκληματίας) *τροφοδοτοῦν τό λόγο* (discours) πάνω στήν ἐγκληματικότητα καί τόν ἐγκληματία, καί στό μέτρο πού μέ τήν ἰδεολογική αὐτή παραγωγή τους *διαμορφώνουν τίς ἀντιλήψεις, τίς εἰκόνες, τίς παραστάσεις καί τίς στάσεις τοῦ συνόλου τῶν ὀργάνων τοῦ ἀφανοῦς κοινωνικοῦ ἐλέγχου.*

Ἔτσι, κλείνει ὁ κύκλος τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου καί ἐπαληθεύεται ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς νόρμας μέ τό πέρασμα μέσα ἀπό τά διάφορα εἶδη ὀργάνων (ἀφανῆ-ἐμφανῆ) καί μέσα ἀπό τή λειτουργία τῶν ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν.

Ἀνακεφαλαιώνοντας, θά ἤθελα νά τονίσω πόσο σημαντική εἶναι, μέσα στά πλαίσια τῆς μελέτης τοῦ κ.ε., ἡ ἔρευνα τῶν ἰδεολογικῶν μηχανισμῶν, ὅπως εἶναι οἱ παραστάσεις καί οἱ στάσεις ἀπέναντι στά φαινόμενα:

—Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γιά τήν ἠθεμοθέτηση τῆς νόρμας (καί στήν περίπτωση ἡ ἀναγωγή μιάς συμπεριφορᾶς σέ ἐγκληματική) θέτει τό πρόβλημα τῆς «πρόσληψης» τῆς νόρμας, πού δέν μπορεί νά μελετηθεῖ παρά σ' αὐτό ἀκριβῶς τό ἐπίπεδο.

—Ἦστερα, γιά τήν οἱ διαδικασίες τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου συντελοῦνται κατά κύριο λόγο ἐξω ἀπό τήν ἐπέμβαση ἐξειδικευμένων ὀργάνων καί ἐξαρτῶνται, ἐπομένως, κατά πολύ ἀπό τοῦς ἰδεολογικούς μηχανισμούς.

—Ἄλλωστε, ἡ παρέμβαση αὐτῶν τῶν ἐξειδικευμένων ὀργάνων προϋποθέτει συνήθως μιά παραπομπή πού προσδιορίζεται, μερικά τουλάχιστον, ἀπό τό παιχνίδι τῶν παραστάσεων καί τῶν στάσεων.

—Ἀλλά καί στήν ἐσωτερική λειτουργία τῶν ἐξειδικευμένων ὀργάνων τοῦ κ.ε. βλέπουμε αὐτή τήν ἐπίδραση τῶν ἰδεολογικῶν παραγόντων—ἰδιαίτερα μάλιστα στή φάση τῆς ἀνακατασκευῆς (ἐγκλημα-ἐγκληματίας) τοῦ ἀντικειμένου.

Τέλος, τό τελικό προϊόν τοῦ κ.ε. τροφοδοτεῖ τό δημόσιο λόγο πάνω στήν ἐγκληματικότητα καί τόν ἐγκληματία, πράγμα πού ἀποτελεῖ ἐπιχείρηση ἰδεολογικῆς παραγωγῆς.

Ἄν σ' ὅλα αὐτά προσθέσουμε ὅτι αὐτός καθαυτόν ὁ ἐλεγχος ἀποτελεῖ μιά πράξη ἐξουσίας, ὅτι πρέπει νά ἀνήκει κανεῖς στοῦς κοινωνικά ἰσχυροῦς γιά νά μπορεῖ νά ἐλέγχει καί ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ κοινωνικοῦ ἐλέγχου συμβάλλει στή διαίωνηση τῆς κοινωνικῆς κυριαρχίας, γίνεται φανερό ὅτι ὁ κοινωνικός ἐλεγχος ἔχει μιά βασική ἰδεολογική διάσταση πού δέν εἶναι δυνατό ν' ἀγνοηθεῖ κατά τή μελέτη του.

Μέ τίς σκέψεις αὐτές πάνω στή μελέτη αὐτῶν τῶν μηχανισμῶν πού δίνουν στήν ἐγκληματολογία καινούργιο πεδίο ἔρευνας, κλείνω τήν προσπάθεια αὐτή τῆς σύντομης ἐπισκόπησης τῶν ἐγκληματολογικῶν προβληματισμῶν, προσθέτοντας μόνον ὅτι ἡ συνειδητοποίηση τῆς βαρύτητας τοῦ ρόλου μιάς ἐπιστήμης πέραν ἀναγκαστικά μέσα ἀπό τή γνώση τοῦ κοινωνικοῦ καί πολιτικοῦ χώρου, ὅπου ἡ ἐπιστήμη αὐτή ζεῖ καί δρᾷ. Αὐτό βέβαια ὁδηγεῖ σέ μιά ἐγκληματολογία περισσότερο κοινωνιολογική.

Ἐπίσης, συνεπαγεται καί κάποια δέσμευση ἡ στράτευση, ἀλλά ὅπως ὁ Martin Nicolaus⁶⁸ ἔχει πει: «What kind of science is this, which holds true only when men hold still?». Γιά μιά σωστή ἐπιστημονική θεώρηση τοῦ ἐγκληματικοῦ φαινομένου χρειάζεται ν' ἀντιμετωπίσει κανεῖς τόν ἄνθρωπο στή κίνησή του μέσα στό χώρο καί τό χρόνο.

68. Nicolaus, Martin (1969), «The Professional Organization of Sociology: A View from below», *Antioch Review*, Fall, σελ. 375-387.